

Opatrovnictví dospělých v kontextu sociální pedagogiky

Dana Šedá, DiS.

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dana Šedá, DiS.**
Osobní číslo: **H128401**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Opatrovnictví dospělých v kontextu sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- instituty, které upravují opatrovnictví v OZ (předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti, omezení svéprávnosti, opatrovník, opatrovnícká rada;

- perspektiva sociální pedagogiky při aplikaci těchto institutů v praxi;

- aplikaci těchto institutů v soudní praxi;

- kvalitativní šetření (kazuistiky, polostrukturovaný rozhovor) s cílem zjistit klady a zápory opatrovnictví v OZ.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BEZOUŠKA, Petr a Lucie PIECHOWICZOVÁ. Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny. Olomouc: ANAG, 2013.

JURÍČKOVÁ, Lubica, Kateřina IVANOVÁ a Jaroslav FILKA. Opatrovnictví osob s duševní poruchou. 1. vyd. Praha: Grada, 2014.

KREJČÍ, Pavla a Vladimíra KNOBLOCHOVÁ. Nový občanský zákoník s komentářem. Praha: Dashöfer, 2013.

MAREČKOVÁ, Jana a Maroš MATIAŠKO. Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých. Praha: Linde, 2010.

PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. JUDr. PhDr. Dalibor Jílek, CSc.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

20.2.2015

DANA ŠEDA

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Opatrovnictví dospělých v kontextu sociální pedagogiky“ se zabývá právním postavením osob se zdravotním postižením v České republice. V teoretické části jsou definovány základní zásady a normy, které plynou z Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, vztahující se k tématu práce. Dále jsou rozebrána podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat - právní instituty Občanského zákoníku. Práce obsahuje pohled na uplatnění sociální pedagogiky v kontextu s opatrovnictvím. Praktická část zpracovává kvalitativní metodou klíčová témata v České republice při aplikaci právních institutů při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Zpracování praktické části směřuje k naplnění cílů bakalářské práce.

Klíčová slova: Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, Občanský zákoník, podpůrná opatření, znalec, svéprávnost, opatrovník.

ABSTRACT

This bachelor's thesis "Fostering of adults in the context of social pedagogy" deals with the legal position of physically disabled persons in the Czech Republic. The theoretical part defines the basic principles and norms derived from the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, relating to the topic of this thesis. Further, the support measures to compromising adults' ability of legal transactions – legal institutes of the Civil Code – are analysed. The thesis presents a view on applying social pedagogy in the context of fostering. The practical part analyses by qualitative method the key issues in the Czech Republic while applying the legal institutes while compromising adults' ability of legal transactions. The practical part leads to fulfilling the aims of the thesis.

Keywords: Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Civil Code, support measures, expert, legal capacity, fosterer.

MOTTO :

Překážky se stavějí do cesty obyčejným lidem proto, aby z nich udělaly neobyčejné.

PODĚKOVÁNÍ :

Děkuji panu prof. JUDr. PhDr. Daliboru Jílkovi, CSc., za odbornou pomoc a lidský přístup při zpracovávání bakalářské práce.

Dále patří poděkování rodině, která mne podporovala při studiu a psaní práce.

PROHLÁŠENÍ :

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PŘEHLED PRÁVNÍHO POSTAVENÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	11
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ	11
1.2 UNIVERZÁLNÍ INSTRUMENTY O PRÁVNÍM POSTAVENÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	13
1.2.1 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením.....	14
1.3 VNITROSTÁTNÍ PŘEDPISY O PRÁVNÍM POSTAVENÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	17
1.4 OPATROVNICTVÍ PODLE ZÁKONA Č. 40/1964 SB., OZ	18
1.5 ZÁKON Č. 89/2012 SB., OBČANSKÝ ZÁKONÍK	19
2 PODPŮRNÁ OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT	22
2.1 PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ.....	22
2.2 NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ.....	24
2.3 ZASTOUPENÍ ČLEMEM DOMÁCNOSTI.....	24
2.4 OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI	26
2.5 OPATROVNICTVÍ.....	31
3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A OPATROVNICTVÍ	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 KLÍČOVÁ TÉMATA PŘI APLIKACI INSTITUTŮ OPATROVNICTVÍ	40
4.1 VYŠŠÍ SOUDNÍ ÚŘEDNÍK	42
4.2 ZNALKYNĚ	47
4.3 VEŘEJNÁ OPATROVNICE.....	51
5 DISKUZE	57
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66
SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

Lidé se zdravotním postižením mají stejná lidská práva jako všichni ostatní. Je nezbytné, aby měli stejné příležitosti a aby mohli stejným způsobem určovat svůj vlastní život a zasazovat se o svá práva. I dnes ještě zbývá zmírnit nebo odstranit řadu předsudků a předpojatostí a přinést více dobré vůle, ohleduplnosti, vzájemného respektu a úcty. Předsudku brání také důvěrná znalost druhých lidí.¹

V České republice dříve nebyla bližší možnost poznat lidi se zdravotním postižením. Tito lidé byli do značné míry „neviditelní“ - byli izolováni za zdmi v rezidenčních institucích. Po roce 2010 se deinstitucionalizací ústavní péče začaly „bourat“ zdi rezidenčních institucí. Rok 2010 byl významný i tím, že práva osob se zdravotním postižením začala být v České republice chráněna Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením. Státy, které se staly smluvní stranou této úmluvy, se zavázaly zajistit a podporovat plnou realizaci všech lidských práv a základních svobod všem osobám se zdravotním postižením. Za tímto účelem se tyto státy zavázaly: přijmout veškerá odpovídající opatření, včetně opatření legislativních, s cílem změnit nebo zrušit existující zákony, předpisy, zvyklosti a praktiky, které jsou zdrojem diskriminace vůči osobám se zdravotním postižením.² Aby byla úmluva naplněna, tak jedna z nejvýznamnějších změn novelizovaného Občanského zákoníku (dále NOZ) č. 89/2012 Sb. je věnována osobám se zdravotním postižením. Od 1. 1. 2014 lze osobu pouze omezit, ne zbavit, na svéprávnosti. NOZ dále umožňuje zcela nová podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat - předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti. Jmenované právní instituty by měly být primárně použity před zásahem do svéprávnosti člověka. Prostřednictvím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se mění vztah společnosti k osobám se zdravotním postižením modelem založeným na poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování - na tzv. *sociální model* či *model podpory*. Pro důstojný život každého člověka je důležitá možnost rozhodovat o svém životě. Lidé se zdravotním postižením víc než my všichni ostatní - potřebují podporu, podnět, povzbuzení a někdy jen obyčejnou přítomnost blízké osoby, které důvěřují a uznávají ji. Žel ne každý má ve své blízkosti osobu, která ho povzbudí, a podporu okolí. Proto je na místě v návrhu zákona veřejného opatrovnictví funkce profesionálního podpůrce - opatrovníka.

¹ BAUDIŠ, P., LIBIGER, J., *Psychiatrie a etika*, 1. vyd. Praha: Galén, c2002, 156 s. ISBN 80-7262-104-1.

² VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY, [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>.

Funkcí profesionálního podpůrce lze vnímat protnutí sociální pedagogiky, jejímž cílem je optimální fungování jedince v rámci společnosti, s opatrovnictvím dospělých. Otevírá se ohromný prostor pro sociální pedagogiku, a to především v možnostech kompenzovat to, co nezvládá rodina.³ Slovenská sociální pedagožka Bakošová (2006, s. 47) nazývá sociální pedagogiku životní pomocí. Pod pojmem životní pomoc Bakošová chápe komplexní péči pro děti, mládež a dospělé v různých typech prostředí. Cílem této komplexní péče je pak hledání optimální formy pomoci. V souvislosti s životní pomocí však Bakošová považuje za klíčové to, aby byl jedinec výchovou veden k tomu, že zodpovědnost za vlastní život má především on.⁴ A tato myšlenka je stěžejní i pro sociální model - model založený na poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování osob se zdravotním postižením.

Hlavním cílem teoretické i praktické části je poukázat na klíčová témata a součinnost soudu, soudního znalce a veřejného opatrovníka při aplikaci právních institutů, které upravují opatrovnictví. *Prvním dílčím cílem* je zjištění o možném uplatnění sociálních pedagogů ve funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce z pohledu teorie i praxe. *Druhým dílčím cílem* teoretické části je rozbořením právních institutů zprostředkovat ucelený náhled na podpůrná opatření v praxi při narušení schopnosti zletilého právně jednat. V teoretické části bude při rozboru právních institutů postupováno faktograficky. Praktická část bakalářské práce bude zpracována formou kvalitativního výzkumu. Data budou získána metodou polostrukturovaného rozhovoru s vyšším soudním úředníkem Městského soudu v Brně, soudní znalkyní z oboru psychiatrie a s veřejnou opatrovnicií Města Smečno.

Téma jsem si zvolila proto, že se dlouhodobě zajímám o problematiku osob se zdravotním postižením. Ať jako opatrovnice, členka brněnského sdružení Společnosti pro podporu lidí s mentálním postižením nebo dobrovolnice Občanské poradny. Poznatky získané z teoretické i empirické části budou využity při činnosti pro uvedené organizace.

³ HOFERKOVÁ, S., KALIBOVÁ, P., PELCÁK, S., *Perspektivy sociální pedagogiky v 21. století: konference pořádaná na počest významného životního jubilea prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc. : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. října 2013*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s 51, ISBN 978-80-7435-407-6.

⁴ POTMĚŠILOVÁ, P., *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 10, ISBN 978-80-244-3831-3.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEHLED PRÁVNÍHO POSTAVENÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

1.1 Historický vývoj

Osoby se zdravotním postižením byly zmíněny již v římském právu. Už ve starověku (450 let př.n.l.) poskytoval tento právní systém pomoc osobám s duševní poruchou ve dvou formách, a to poručnictví (*tutela*) a opatrovnictví (*cura*).

Opatrovnictví tradičně mívalo tyto formy:

- a) opatrovnictví nad šílencem (*cura furiosi*);
- b) opatrovnictví nad marnotratníkem (*cura prodigi*);
- c) opatrovnictví nad ochromenými (*cura debilium*);
- d) opatrovnictví pro jedno jediné právní jednání (*cura ad actum*) (Kincl, Urfus, Skřejpek, 1995).

Duševně choří, tj. šílení (*furiosi*) a blbci (*dementes*), byli právnícky naprosto nezpůsobilí k právnímu jednání. Bylo možno je zcela vyloučit z právních jednání.⁵ V Zákoně dvanácti desek⁶ se vylučovala odpovědnost za jednání u osoby šílené a nařizovalo se ustanovení opatrovníka (*curator furiosi*), který bude za šílence jednat. Uzdravením chorého opatrovnictví skončilo. Měl-li jenom „světlé okamžiky“, opatrovnictví trvalo. Za duševně chorého se považoval i *marnotratník*, tj. člověk, který rozhazoval po předcích zděděný majetek. V zájmu blízkých osob byla marnotratníkovi odejímána správa majetku a odevzdávána opatrovníkovi (*curator prodigi*). Opatrovnictví trvalo tak dlouho, dokud se marnotratník nepolepšil.⁷

K výraznému propracování právní ochrany osob s duševní poruchou došlo až koncepcí opatrovnictví v období 1811 - 1950.

Dne 1. června 1811 byl vydán **císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s.** - s platností pro všechny země habsburské monarchie, s výjimkou Uher, **Obecný zákoník pro dědičné**

⁵ BALÍK, S., BALÍK, S. ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*, 2. rozš. vyd. Plzeň, 2007, s. 221, ISBN 978-80-7380-021-5.

⁶ Zákon dvanácti desek je nejstarší památka práva římské republiky, zachovala se jen ve zlomcích a citátech. *Římské právo*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1497>.

⁷ JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 20, ISBN 978-80-247-4786-6.

německé země, spojené v rakouské monarchii **Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch** (ABGB), který nabyl účinnosti od 1. ledna 1812.⁸

V souvislosti s problematikou opatrovnictví je důležité uvést též **zákon č. 20** z roku 1877 *o úpravě poručenských a opatrovnických věcí*. Ustanovuje se v něm: „Převzetí opatrovnictví jest občanskou povinností, kterou nemůže nikdo odmítnouti, kromě případů a důvodů stanovených v zákoně“. Je zde rovněž definováno, které osoby nemohou vykonávat opatrovnictví. Jedná se zejména o osoby:

- a) ve věku nad 60 let,
- b) které vykonávají již jedno obtížné nebo dvě menší poručnictví nebo opatrovnictví,
- c) které pečují o pět dětí,
- d) které byly poručnickým soudem zbaveny otcovské moci,
- e) které vedou pohoršlivý život.

Zákon také uvádí, že opatrovnictví pomíjí, *„když jsou skončena jednání svěřená opatrovníkovi, nebo když přestaly příčiny, pro které opatrovanec nemohl spravovat své věci. Zdali šílený nebo blbý opět nabyl rozumu nebo zdali marnotratník se opravdově a trvale polepšil, buď posouzeno z okolností důkladně vyšetřených, po dlouhé zkušenosti a v prvním případě kromě toho podle posudku soudních lékařů“*.

Podmínky úplného a částečného zbavení svéprávnosti byly upraveny **císařským nařízením** ze dne 28. června 1916, č. 207 ř.z., **o zbavení svéprávnosti** (řád o zbavení svéprávnosti), dále jen řád. V § 35 se uvádí, že úplně zbavena svéprávnosti mohla být osoba choromyslná nebo slabomyslná, která nebyla způsobilá samostatně spravovat své záležitosti. Soud potom této osobě ustanovil opatrovníka, který byl povinný pečovat o jeho osobu a jeho jmění. Řád částečně zbavil osobu svéprávnosti z důvodu marnotratnictví a pijáctví. Na území dnešní ČR platila tato koncepce opatrovnictví až do roku 1950, kdy jej nahradil **první socialistický občanský zákoník**.⁹

K revizi zákonné úpravy se přistoupilo pod ideologickým vlivem totalitní moci, která se rozhodla přebudovat právní řád podle sovětského vzoru, a to v letech 1949 - 1950. Nejprve

⁸MAREČKOVÁ, J., MATIÁŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 56, ISBN 978-80-7201-801-7.

⁹MAREČKOVÁ, J., MATIÁŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 56, ISBN 978-80-7201-801-7.

došlo k oddělení rodinného práva od obecného práva občanského zákonem č. 265/1949 Sb., poté k rekodifikaci zbývajících částí občanského práva zákonem č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.¹⁰

V roce 1964 **občanský zákoník z roku 1950 zrušil zákon č. 40/1964 Sb.,** Tento zákon nahradil pojem svéprávnost pojmem způsobilost k právním úkonům a nahradil také koncepci částečného nebo úplného zbavení svéprávnosti koncepcí omezení ve způsobilosti k právním úkonům nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. V zákoně se též uvádí, že pokud nejsou osoby k právním úkonům způsobilé, jednají za ně jejich zákonní zástupci tj. opatrovníci. Po událostech z listopadu 1989 bylo zřejmé, a to vzhledem ke změněným společenským, politickým a hospodářským podmínkám, že zákon č. 40/1964 Sb. novým poměrům nemůže vyhovět.¹¹ Došlo proto k významné, zatím poslední, změně v českém právním řáde **novým občanským zákoníkem - zákon č. 89/2012 Sb., který dnem 1. ledna 2014 nabyl účinnosti.**

1.2 Univerzální instrumenty o právním postavení osob se zdravotním postižením

Práva osob se zdravotním postižením jsou garantována všemi mezinárodními úmluvami o lidských právech. Průlomovým dokumentem v oblasti práv osob s postižením se stala *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením* (dále jen Úmluva). Úmluvou byl dán zcela „nový právní základ a rámec pro problematiku zdravotního postižení na mezinárodní i národní úrovni.“ Úmluvu 23. prosince 2010 ratifikovala Evropská unie a tím se zásadně vyvinula judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Na základě článku 10 Ústavy se stala Úmluva, po svém vyhlášení dne 12. února 2010, také součástí právního řádu ČR.¹² Úmluva má aplikační přednost před vnitrostátními právními předpisy.

¹⁰ ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.,(hlavní zpracovatelé),2011.*Návrh občanského zákoník*,[online] 2011 [cit.2013-04-13]. Dostupné z: http://www.cak.cz/files/550/OZ-konsolidovan_verze.pdf.

¹¹ JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, vyd. Praha: Grada, 2014, s. 20 - 21, ISBN 978-80-247-4786-6.

¹² Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vstoupila v platnost dne 3.5.2008. ČR tuto úmluvu ratifikovala 28.9.2009. Usnesení vlády ČR ze dne 16.2.2009 č. 191 k návrhu na ratifikaci Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. V únoru 2010 byla Úmluva vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 10/2010 Sb. m. s .Úmluva je významným právním předpisem, neboť má na základě čl. 10 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava ČR aplikační přednost před českými zákony. Přijetím této úmluvy se ČR zavázala k implementaci všech práv a svobod, které úmluva garantuje, což mělo vliv na zásadní změnu systému opatrovnictví v ČR. Zdroj: MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 17, ISBN 978-80-7201-801-7.

1.2.1 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Úmluva je založena na principu rovnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti.¹³

Úmluva¹⁴ představuje nejvyšší standard ochrany práv lidí s postižením, proto je nutné odmítnout všechna starší ujednání a výkladová pravidla, která jsou s ní v rozporu.¹⁵

K vytvoření Úmluvy vedly čtyři základní důvody:

a) *zviditelnění problematiky lidských práv osob se zdravotním postižením,*

b) *značná specifika těchto práv.* Běžně je kritizována nepružnost právních norem. Každý jsme něčím specifický a lidé s postižením ještě více. Potřeba vytvořit speciální dokument stanovující, upravující a ochraňující jejich práva byl tedy více než na místě,

c) *vytvoření jednotné právní úpravy práv osob se zdravotním postižením,* jelikož zmínky o těchto právech byly rozptýleny do různých dokumentů. Tím byl např. Světový akční plán pro osoby se zdravotním postižením (1982), Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením (1993) a Všeobecná deklarace lidských práv (1948),

d) *získání údajů o problematice osob se zdravotním postižením.*

K Úmluvě byl přijat *Opční protokol*. Tento dokument zaručuje osobám se zdravotním postižením možnost podání stížnosti, pokud stát nedodrží závazky plynoucí z Úmluvy. Stížnost může podat i osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům. Dotyčný nejdříve

¹³ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online] [cit. 2015-02-01],

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10775/umluva_info_160511.pdf.

¹⁴ Předchůdkyní Úmluvy byla Deklarace práv zdravotně postižených osob z roku 1975. V té bylo poprvé řečeno, že problematika osob se zdravotním postižením je otázka lidských práv. Z hlediska dnešních požadavků se však nejednalo o dokument, který by zajišťoval lidem s postižením ochranu práv. Teprve po 35 letech snažení samotných lidí s postižením, lidskoprávních a neziskových organizací a výboru International Disability Caucus byl v roce 2006 text Úmluvy schválen a mohl započít proces ratifikace jednotlivými státy. Zdroj: MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 17, ISBN 978-80-7201-801-7

¹⁵ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Linde Praha, 2010, s.47- 48, ISBN 978-80-7201-801-7.

podá žalobu k soudu, pokud by však řízení trvalo dlouho či skončilo neúspěšně, může stížnost podat k Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením.¹⁶

Účel *Úmluvy* je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením.¹⁷ Nestanovuje nová práva, ale má zavádět nové koncepty práv, aby se práva lidí s postižením stala realitou. *Úmluva* je změnou paradigmatu osoby se zdravotním postižením¹⁸. Osoby s postižením *nejsou* „objekty“ charity, lékařské péče a sociální ochrany, *jsou* „subjekty“ práv, které jsou schopny rozhodovat o svých životech.¹⁹

Problematické uplatňování způsobilosti k právním úkonům se věnuje *čl. 12* uvedené *Úmluvy*. Podle tohoto ustanovení mají všechny osoby se zdravotním postižením právo na uznání své osoby jako subjektu práva a právo na způsobilost k právním úkonům ve všech oblastech života na rovnoprávném základě s ostatními. Smluvní strany *Úmluvy* mají povinnost přijmout odpovídající asistenci, kterou mohou potřebovat pro uplatnění své způsobilosti k právním úkonům. Všechna taková opatření musí přitom poskytovat účinné záruky zamezující jejich zneužití. Mezi tyto záruky patří to, že daná opatření musí respektovat práva, vůli a preference dotčené osoby, zabraňovat konfliktu zájmů a nevytvářet prostor pro nežádoucí ovlivňování.

Opatření musí být přiměřená, musí odpovídat situaci dotčené osoby, mohou být uplatňována jen po nejkratší možnou dobu a musí podléhat pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem. Zvláště je pak zdůrazněno rovné právo osob se zdravotním postižením vlastnit nebo dědit majetek, spravovat finanční záležitosti, mít rovný přístup k bankovním půjčkám, hypotékám a dalším formám finančních úvěrů a právo nebýt svévolně zbavena majetku.

¹⁶ Wikipedia: volná encyklopedie, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Amluva_OSN_o_pr%C3%A1vech_osob_se_zdravotn%C3%ADm_posti%C5%BEEen%C3%ADm.

¹⁷ *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením čl.1 - Osoby se zdrav. postižením zahrnují osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.*

Sbírka mezinárodních smluv, [online], 2010 [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>

¹⁸ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách §3, písm.g.

¹⁹ LATIMIER, C., *Deinstucionalizace a opatrovnictví aneb podpora pro život v komunitě*, Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, 2014.

Podle čl.12, odst. 3 *Úmluvy* členské státy, tedy i ČR²⁰, musí přijmout opatření, aby osobám se zdravotním postižením umožnily přístup k asistenci, kterou mohou potřebovat při uplatňování svéprávnosti. Podle podporovaného rozhodování v určitých případech postačí jen asistence jiné osoby - podpůrce, která bude účastna právních jednání podporované osoby, aniž je nutné zasahovat do její svéprávnosti. Podpůrce, na rozdíl od opatrovníka, nejedná namísto osoby s duševní poruchou, ale jedná společně s ní. Rozhodující jsou preference, přání a vůle osoby, o kterou se jedná, nikoliv vůle podporující osoby. Role podporující osoby je tuto vůli, přání a preference pomáhat zformulovat a prosazovat.²¹

Ustanovení čl.12 *Úmluvy* reflektuje tedy změnu paradigmatu v přístupu uplatňování způsobilosti k právním úkonům osob s duševní poruchou. Místo náhradního rozhodování, které je charakteristické tím, že opatrovník rozhoduje místo opatrovance (v důsledku toho je opatrovanec vyloučen z rozhodování, a proto často i ze života ve společnosti jako takové). Koncept náhradního rozhodování vychází z předpokladu, že každá osoba je schopna se rozhodnout, může však potřebovat větší či menší podporu. Státy se na základě úmluvy zavazují zavést opatření, prostřednictvím kterých bude osobám se zdravotním postižením poskytována nezbytná podpora tak, aby mohly svou způsobilost k právním uplatňovat.

Jednou z hlavních zásad *Úmluvy* je zachování plné právní způsobilosti pro každého (čl.12). Naplnění tohoto požadavku bude vyžadovat realizaci podpůrných opatření, která jsou šetrnější k právním člověka, než je zásah do způsobilosti k právním úkonům.²² Evropský soud rozhodl, že ve věci *Shtukaturov proti Ruské federaci* došlo k porušení *Úmluvy* - práva na spravedlivý proces. Rozhodnutí se týkalo řízení, které jej zbavilo způsobilosti k právním úkonům.²³

²⁰ Neznalost *Úmluvy* negativně ovlivňuje řadu oblastí, které jsou tímto mezinárodním dokumentem upraveny. Lidé s postižením jsou i nadále segregováni ve specifických zařízeních sociálních služeb a jejich práva jsou krácena. Jak je možné, že počty lidí v ústavech dokonce nadále stoupají? Naše zkušenosti potvrzují, že povědomí o *Úmluvě* je velice mizivé. A to nejen mezi širokou veřejností, ale co je zářející, i mezi profesionály v sociální oblasti a v oblasti vzdělávání budoucích sociálních pracovníků. Situaci hezky ilustruje výrok ředitele jednoho pobytového zařízení sociálních služeb, který na workshopu „Překážky naplňování *Úmluvy* o právech osob se zdravotním postižením a transformace ústavní péče“ konaném dne 2. prosince 2012 veřejně konstatoval že „*Úmluva* není závazný dokument. Zdroj: *Kvalita v praxi*, [online] [cit. 2015-03-02] Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/>.

²¹ MAREČKOVÁ, J., *Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl.12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením*, Právní rozhledy, 2009, s.86 -94, ISSN 1210-6410.

²² JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, vyd. Praha: Grada, 2014, s. 25 - 27, ISBN 978-80-247-4786-6.

²³ *Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva č. 44009/05: Žalobce trpí duševní nemocí. Na základě žádosti podané jeho matkou ho ruské soudy prohlásily za právně nezpůsobilého. Jeho matka byla následně*

1.3 Vnitrostátní předpisy o právním postavení osob se zdravotním postižením

Nový právní rámec opatrovnickví a právního jednání osob se zdravotním postižením v ČR dala Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Úmluva představuje nejvyšší standard ochrany práv osob s postižením a je společným východiskem pro náhradní instituce opatrovnickví. (Čebiřová a kol.,2013). Mezi neméně důležité dokumenty patří: Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.²⁴

Komparací zákona č.40/1964 Sb., občanský zákoník (dále OZ) a zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále NOZ) nahlédneme na významné změny, které do problematiky opatrovnickví vnáší nový občanský zákoník - zákon č. 89/2012 Sb.

Současné právní pojmy:

„*Právní osobnost*,” (zákon č. 89/2012 Sb.) nahradil pojem „*mít práva a povinnosti*” (zákon č. 40/1964 Sb.).

„*Svéprávnost*” (zákon č. 89/2012 Sb.) nahradil pojem „*způsobilost k právním úkonům*” (zákon č. 40/1964 Sb.).

Od 1.1.2014 lze *svéprávnost* (způsobilost právně jednat) *pouze omezit* (zákon č. 89/2012 Sb.) ne plně zbavit (zákon č. 40/1964 Sb.).

„*Právní úkon*” (zákon č. 40/1964 Sb.) byl zcela *vypuštěn*.

jmenována opatrovníkem a nechala ho umístit do psychiatrické léčebny. Žadatel tvrdil, že byl zbaven způsobilosti k právním úkonům bez svého vědomí. Člověk duševně nemocný by měl být slyšet buď osobně, nebo, v případě potřeby, prostřednictvím nějaké formy zastoupení. Žalobci, který vypadal jako relativně autonomní člověk, navzdory jeho nemoci nebyla poskytnuta žádná možnost zúčastnit se řízení o své způsobilosti k právním úkonům. S ohledem na důsledky těchto řízení pro osobní autonomii žadatele byla jeho účast nepostradatelná. Nebyla mu dána možnost prezentovat svůj případ, ale také umožnit soudci vytvořit si názor na jeho duševní schopnosti. *Zdravotnické právo*, [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z: <http://www.zdravotnicke-pravo.cz/0033-zmena-v-soudnich-rizenich-o-vysloveni-pripustnosti-prevzeti-nebo-drzeni-v-ustavu-zdravotnicke-pece>.

²⁴ Přehled dokumentů není vyčerpávající a s legislativním vývojem se může měnit.

1.4 Opatrovnictví podle zákona č. 40/1964 Sb., OZ

Myšlenkově vychází z medicínského modelu a účinnosti nabyt 1. dubna 1964. *Medicínský model* vychází především z teorie, že finanční prostředky se investují především do institucí, které pečují o osoby s duševní poruchou, než do programů, které pomáhají těmto osobám žít samostatně v jejich komunitě. Osoby s duševním postižením jsou vnímány jako příjemci pomoci, kteří nejsou schopni se sami rozhodnout (Marečková, Matiaško, 2010).

Osobní autonomie ustupuje a právo rozhodovat je přeneseno na jiného člověka. Opatrovník dbá na to, co opatrovanec potřebuje, a je tím, kdo za něj rozhoduje. Proto se v oblasti práva používá pojem tzv. *náhradní rozhodování*. Institut náhradního rozhodování je úzce spojený se zásahy do způsobilosti právně jednat. Výsledkem zásahu do způsobilosti k právním úkonům je zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo omezení způsobilosti k právním úkonům.

V případě, že dojde k zásahu do způsobilosti k právním úkonům, soud posléze zahájí druhé řízení, a to řízení opatrovnické. To znamená, že soud osobě zbavené způsobilosti nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům pravomocně ustanoví opatrovníka. V praxi bylo možné, že mezi právní mocí rozhodnutí o zbavení způsobilosti nebo omezení způsobilosti k právním úkonům je časová prodleva, např. tři měsíce. Dospělá osoba žije v tzv. právním vakuu - nemůže právně jednat, ale není nikdo, kdo by jednal místo ní.²⁵

Jednání v řízení o způsobilosti k právním úkonům je upraveno v občanském soudním řádu (OSŘ)²⁶. Stěžejním důkazem je znalecký posudek. Podle Musila ani znalecký posudek není vždy bezchybný a jeho prostřednictvím může dojít k justičním omylům s fatálními důsledky. „*Případy, kdy soudní znalci pochybili, mívají často za následek zpackaný lidský život, jejich odpovědnost je ale téměř nulová. Neexistují téměř žádné postihy za nepravdivé, špatné nebo pozdě dodané posudky. Trend je takový, že soudci bez znaleckého posudku téměř nerozhodnou. A výsledkem je až taková absurdita, že v podstatě nesoudí soudce, ale znalec,*“ takto kriticky se vyjádřil Motejl.²⁷

²⁵ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Linde Praha, 2010, s. 48, ISBN 978-80-7201-801-7.

²⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., *Občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷ Tato kritika vychází především z případů, které se týkají občanskoprávních a rodinnoprávních záležitostí. Ministerstvo vnitra ČR, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx>.

Osoba zbavená způsobilosti nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům může soud požádat o vrácení způsobilosti k právním úkonům. Návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům může podat i ten, kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům. Jestliže však soud jeho návrh zamítl a nelze-li očekávat zlepšení jeho stavu, může soud rozhodnout, že mu toto právo po přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu jednoho roku ode dne právní moci tohoto rozhodnutí, nepřísluší. (§186, odst.3 OSŘ).

V zákoně č. 64/1964 Sb., občanského zákoníku je *povinnost opatrovníka* definována pouze v jednom paragrafu (§28) a v OSŘ ve dvou paragrafech (§192, odst.2, § 193, odst. 1-2). Závažným nedostatkem právní úpravy je nedostatečná regulace postavení, práv a povinností opatrovníků osob zbavených či omezených ve způsobilosti k právním úkonům a mechanismů kontroly jejich jednání. Opatrovníci předkládají soudu zprávu o vyúčtování jmění pouze tehdy, pokud je soud o to požádá.²⁸

Změna přístupu k osobám s duševní poruchou je výsledkem dlouhodobého procesu uvědomování si práv osob s postižením a odráží se v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Cílem je změnit nebo zrušit existující zákony, předpisy, zvyklosti a praktiky, které jsou zdrojem diskriminace vůči osobám se zdravotním postižením (čl.4). Implementace úmluvy bude v ČR významná, neboť platnou právní úpravu, a to zejména v praxi v oblasti zásahů do způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví, nelze považovat z hlediska úmluvy za vyhovující (Marečková, 2009).

Úmluva vytvořila zcela „nový právní základ a rámec pro problematiku zdravotního postižení v ČR i na mezinárodní úrovni" (Čebišová a kol., 2013). Výsledkem je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákon.

1.5 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V ČR se zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník s účinností od 1. 1. 2014, mění model opatrovnictví - od medicínského modelu opatrovnictví se přechází k modelu opatrovnictví založeném na poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování - tzv. *sociální model či model podpory*. „Možnost rozhodovat o svém životě je důležitou podmínkou důstojného života každého člověka" (Čebišová a kol.,2013).

²⁸ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Linde Praha, 2010, s.145, ISBN 978-80-7201-801-7.

Zákon č.89/2012 Sb., nový občanský zákoník (dále NOZ) vychází z faktu uznaného i českým ústavním pořádkem, že „*přirozená svoboda člověka má přednost před státem v tom smyslu, že stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem*“ (Eliáš, Zuklínová, 2011). NOZ v oblasti opatrovnictví sleduje ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv (§ 457). Podrobněji upravuje i práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu, institut omezení svéprávnosti a opatrovnictví člověka.²⁹

NOZ na rozdíl od starého OZ již podrobněji upravuje podmínky zásahu do svéprávnosti, časové omezení zásahu do svéprávnosti, důsledky omezení svéprávnosti pro právní jednání člověka a postavení i kontrolu opatrovníka. „Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života“ (§64 NOZ).

NOZ zakotvuje nová pravidla pro výkon opatrovnictví:

- Soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem.
- Soud je v osobním kontaktu s člověkem, o kterém rozhoduje.
- Je zakotven limit pro maximální rozsah omezení - soud může svéprávnost omezit jen na určitou dobu, nejdéle však na tři roky. Vzhledem k personální a finanční náročnosti, se kterou je agenda posuzování svéprávnosti člověka spojena, je již v návrhu legislativní úprava. Pravidlo přezkumu každé tři roky se jeví jako nepřiměřené a ve svém důsledku oslabující ochranu dotčených osob, jež má sledovat. Enormní přetížení znalců³⁰ může snižovat nezbytnou pozornost, již věnují jednotlivým případům a jejich specifickým okolnostem. Nejdelsí možnou dobu, o které je v souvislosti s tímto opatřením možné rozhodnout, se navrhuje prodloužit na pět let.³¹

NOZ přichází s novým orgánem, který má sloužit ke kontrole opatrovníků - opatrovníckou radou (Marečková, 2009). Obsahuje nová ustanovení o opatrovnících. Tato ustanovení

²⁹ JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, vyd. Praha: Grada, 2014, s. 29, ISBN 978-80-247-4786-6.

³⁰V evidenci Ministerstva vnitra je k březnu 2015 registrováno 467 soudních znalců z oboru psychiatrie. *Ministerstvo vnitra ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>.

³¹ Pracovní verze návrhu zákona, kterým se mění zákon č.89/2012 Sb., OZ, část I, ze 17.8.2014, *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit. 2015 -03- 02], Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>.

posilují autonomii opatrovance. Změnou je také povinnost soudu jmenovat opatrovníka člověku již v rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti. Nebude tak docházet ke i Ústavním soudem³² kritizované situaci³³, že člověk byl zbaven či omezen ve způsobilosti k právním úkonům a opatrovník mu byl ustanoven až o několik měsíců později.

³² Ústavní soud má v českém soudním systému zvláštní postavení. Není součástí obecných soudů, je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl.83 Ústavy). Rozhoduje o ústavní stížnosti FO a PO proti pravomocnému rozhodnutí nebo zásahu orgánu veřejné moci do Ústavou zaručených základních práv a svobod.. Ve věci samé rozhoduje nálezem. Vykonatelná rozhodnutí ÚS jsou závazná pro všechny orgány a osoby a zachází se s nimi jako s precedenty. *Ústavní soud ČR*, [online] [cit. 2015-0302], Dostupné: <http://www.usoud.cz/>.

³³ Stěžovatel byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům tak, že je "oprávněn pouze nakládat s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem". Jednání soudu nebyl přítomen procesní opatrovník (který mu nebyl ustanoven) a stěžovateli nebyl rozsudek doručen. Stěžovatel upozornil, že rozsudek nemohl napadnout opravným prostředkem a žádal, aby Ústavní soud rozsudek zrušil, neboť "je internován bez opatrovníka ... a internace bez opatrovníka byla nelidským a ponižujícím zacházením", což je v rozporu s čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"). Stěžovatel argumentoval svým umístěním v ústavním psychiatrickém zařízení v letech 1996-1998. Ústavní soud rozhodl, že v dalším řízení nelze pokračovat bez toho, aniž by zájmy stěžovatele nestranně a kvalifikovaně hájil opatrovník, jehož úkolem by bylo v řízení o ústavní stížnosti hájit zájmy stěžovatele, mj. s přihlédnutím k obsahu jeho podání a s přihlédnutím k obsahu příslušných spisů obecných soudů vedených ve věcech, na něž poukazuje napadené rozhodnutí. Úlohou opatrovníka je důsledně hájit zájmy opatrovaného a soud, který opatrovníka ustavuje, musí postupovat tak, aby nevznikly pochybnosti, že opatrovník je objektivně způsobilý hájit zájmy opatrovaného třeba i proti vůli ustanovujícího soudu. *Nález Ústavního soudu sp.zn. IV.ÚS 412/04, ze dne 7.12.2005*. Ústavní soud ČR [online] [cit. 2015-0302], Dostupné: <http://www.usoud.cz/>.

2 PODPŮRNÁ OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT

Právní úprava NOZ je založena na principu subsidiarity. To znamená, že k omezení svéprávnosti člověka bude soud moci přistoupit, jen hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.³⁴ Omezení svéprávnosti považuje soud za krajní řešení. Za mírnější a méně omezující opatření jsou považovány následující nové instituty.³⁵

2.1 Předběžné prohlášení

Tento institut³⁶ má sloužit pro případ očekávání vlastní nesvéprávnosti - tzn. nesvéprávnosti právně jednat a činit významná rozhodnutí.

Lidé, kterým se zhoršuje zdravotní stav a jejich duševní schopnosti, mohou sepsat přání, jak chtějí, aby s nimi okolí zacházelo. „Mohou ještě v době, kdy mají duševní sílu, stanovit v onom předběžném prohlášení správu svých záležitostí, například vystěhování. A také mohou projevit přání, kdo bude jejich opatrovníkem.“(Eliáš, jeden z tvůrců NOZ).³⁷ Předběžné prohlášení neřeší majetkové záležitosti pro případ smrti ani provádění zdravotních úkonů.

Vznik institutu předběžné prohlášení je podmíněno dodržením zákonné formy :

- *Veřejná listina* - např. soudní protokol nebo notářský zápis. Notářská komora³⁸ vede

³⁴Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku. Soud vždy musí zvážit všechny mírnější alternativy, přičemž omezení způsobilosti k právním úkonům musí být vždy považováno za prostředek nejkrajnější. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její způsobilosti k právním úkonům, resp. vyjádřeno jazykem základních práv - k omezení jejích základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná způsobilost k právním úkonům (zachování právní osobnosti) osoby omezené, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 18.8.2009, sp.zn. I. ÚS 557/09). *Z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 19. února 2014, sp. zn. 30 Cdo 232/2014. Nejvyšší soud ČR [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.nsoudu.cz/>.*

³⁵ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Linde Praha, 2010, s.135, ISBN 978-80-7201-801-7.

³⁶viz § 38 - 44 OZ

³⁷ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. Praha:Linde, 2010, s . 224, ISBN 978-80-7201-801-7.

³⁸ Notářská komora je právnická osoba se sídlem v Praze, která je tvořena osmi regionálními notářskými komorami: Notářskou komorou v Brně, Notářskou komorou v Českých Budějovicích, Notářskou komorou v Hradci Králové, Notářskou komorou v Ostravě, Notářskou komorou v Plzni, Notářskou komorou pro hlavní město Prahu, Notářskou komorou v Praze a Notářskou komorou v Ústí nad Labem. Každý notář je členem

seznam prohlášení o určení opatrovníka³⁹. V seznamu eviduje osoby, které učinily prohlášení a informaci o případném opatrovníkovi.⁴⁰

- *Soukromá listina* - dva svědci stvrdí, že obsahem listiny je pravá vůle osoby s postižením. V případě osoby s více smyslovými postiženími musí být této obsah listiny tlumočen svědkem, který prohlášení nepsal, způsobem dorozumívání, který si zvolily. Svědkem by neměl být případný opatrovník nebo správce majetku, dále osoba nevidomá, neslyšící, nemá nebo neznalá jazyka.

V případě, že prohlašující osoba nebude chtít v budoucnu realizovat své dřívější prohlášení - *zanikne* odvoláním. K výslovnému odvolání prohlášení se vyžaduje projev vůle učiněný ve formě předepsané v § 39 odst.1. Zničí-li listinu obsahující prohlášení ten, kdo je učinil, má to účinky odvolání.⁴¹

NOZ *kontrolní mechanismus* tohoto právního institutu neupravuje. Přesto však, nebude-li se schopen prohlašující proti nastalé situaci sám bránit, může kdokoliv z osob, které o něj mají zájem, soudu sdělit zásadní skutečnost o tom, že existují podmínky, které zakládají důvod zrušení prohlášení či jeho změny. Z toho vyplývá, že by měl prohlašující mít kolem sebe dostatečnou síť osob, které o něj mají zájem. Není ojedinělou situací, že tento komfort prohlašující nemá. NOZ kontrolní mechanismus tohoto právního institutu neupravuje.

V roce 2014 se u Městského soudu v Brně nevedlo žádné soudní řízení o návrhu na předběžné opatření.

regionální notářské komory, v jejímž obvodu má své sídlo. *Notářská komora ČR* [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.nkcr.cz/index.php>.

³⁹ V seznamu prohlášení o určení opatrovníka se evidují stanovené údaje jak o prohlášení o určení opatrovníka, tak i o odvolání prohlášení o takovém určení. Účelem seznamu je evidence údajů pro potřeby soudu v řízení o svéprávnosti a ve věcech opatrovnictví. V řízení o jmenování opatrovníka je soud určením osoby opatrovníka uvedené v prohlášení o určení opatrovníka vázán a jmenuje toho, kdo byl navržen, ovšem pouze ze předpokladu, že navržená osoba splňuje předpoklady pro jmenování do funkce opatrovníka.

Notářská komora ČR, [online], [cit. 2015 -03-02], Dostupné z:

<http://www.nkcr.cz/index.php?page=predbezneprohlaseni>.

⁴⁰ viz § 568 NOZ

⁴¹ viz § 41 NOZ

2.2 Nápomoc při rozhodování

Obecně tento právní institut⁴² přináší východisko, jak nechat právně jednat člověka, který není omezen ve svéprávnosti, dle jeho svobodné vůle. Podpůrce v rámci své pravomoci vytvoří co nejlepší podmínky, aby osoba s postižením mohla o svých věcech rozhodovat sama. Podpůrce si lze představit nejen u osob s mentálním postižením, ale i u osob s různými jinými potřebami např. které potřebují radu, vysvětlení, objasnění některých záležitostí pro dobré pochopení a následné samostatné rozhodnutí. Povahou tohoto institutu je v podstatě neformální pomoc druhému. Podpůrce je tzv. podporou při rozhodování osobě, která není omezena ve svéprávnosti. Podpůrců může být i více, pro různé nebo i stejné záležitosti. V předchozím OZ nebyla možná pomoc zletilému při jednáních s různými institucemi. To zbytečně vedlo k omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. V praxi je tedy možné, aby podpůrce doprovázel podporovaného na jednání, mohl mu vysvětlit některé složitější záležitosti a nabídnout alternativy řešení.

Nápomoc při rozhodování vzniká na základě smlouvy. V případě, kdy se podpůrce a podporovaný dohodnou na nápomoci při rozhodování, je třeba sepsat smlouvu o podpoře. Do smlouvy lze vypsát oblasti, ve kterých má podpůrce podporovanému napomáhat při rozhodování. Tuto smlouvu doručí opatrovnickému soudu. Smlouva nabývá účinnosti dnem, kdy ji schválí soud.⁴³

Smlouva o nápomoci při rozhodování zaniká, až ji soud na návrh podporovaného nebo podpůrce odvolá. Bez návrhu může soud odvolat podpůrce v případě, že se dozví o jeho závažném porušení povinností.⁴⁴

Zákonem není nastaven žádný *kontrolní mechanismus*, lze jej dohodnout ve smlouvě. Kontrolní mechanismus může nastat pouze v případě, že by opatrovnický soud někdo informoval o špatném výkonu podpůrce.

2.3 Zastoupení členem domácnosti

Další právní institut,⁴⁵ který by měl mít přednost před autoritativním zásahem do svéprávnosti, je inspirován rakouskou právní úpravou.⁴⁶ Zastoupení členem domácnosti se

⁴² viz. § 45 - 48 NOZ

⁴³ viz § 46 NOZ

⁴⁴ viz § 48 NOZ

⁴⁵ Viz § 51 až 56 NOZ

⁴⁶ Ustanovení § 284b a násl. rakouského občanského zákoníku.

bude moci uplatnit u zletilého člověka, jemuž duševní porucha brání samostatně právně jednat a který nemá jiného zástupce.⁴⁷

Vznikem institutu zastoupení členem domácnosti je zákonem stanoveno vzájemné informování osob o tom, že chtějí, aby k zastoupení skutečně došlo. Zástupce a zastupovaný uzavřou smlouvu, která musí být schválena soudem. Takto schválená smlouva je vložena do patřičných registrů smluv. Člověka s duševní poruchou může zastupovat pouze jeho „potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky" (§49, odst.1). Soud by měl vždy zjistit potřebné informace o vztahu zastoupeného a zastupovaného.

Zastoupení členem domácnosti se vztahuje pouze na obvyklé záležitosti jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného - např. záležitosti týkající se žádosti o přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi, žádosti o státní sociální podporu apod. (§52, odst.1). Zastoupení nemá být tedy využíváno pro uzavírání smluv o poskytování sociálních služeb v pobytových zařízeních. Zastoupený si může ve smlouvě vymezit oblasti, ve kterých má zástupce jednat. Zákon také pamatuje na situaci, kdy osoba s postižením využívá podpory dvou či více zástupců se stejnými pravomocemi. V tomto případě postačí, pokud jedná jeden z nich.⁴⁸ Zákonem není zástupci stanovena povinnost vést dokumentaci o právních jednáních nebo finančním hospodaření. Zástupce může s peněžními prostředky na účtu zastoupeného nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši⁴⁹ životního minima jednotlivce.⁵⁰

Zákon stanoví, že *zastoupení zaniká* tehdy, pokud se jej zástupce vzdá, nebo pokud zastoupený další zastupování odmítne. K odmítnutí přitom postačí schopnost zastupovaného projevit přání. Zákonem není vysloveně dána možnost zástupce odvolat. Chybí zde také povinnost zástupce oznámit tuto skutečnost soudu, aby soud provedl tzv. výmaz z patřičných registrů státu. Toto opomenutí v zákoně by mohlo způsobit, že zástupce by mohl i nadále navštěvovat různé instituce.

⁴⁷ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. Praha:Linde, 2010. s 138, ISBN 978-80-7201-801-7.

⁴⁸ viz. § 53 OZ

⁴⁹ V pracovní verzi Návrhu změny zákona 89/2012 ze dne 17. 8. 2014 - se navrhuje změnit nepřesahující měsíční výši životního minima jednotlivce na nepřesahující měsíčně výši trojnásobku životního minima jednotlivce. *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>.

⁵⁰ viz. § 52 OZ

Zákon nepředpokládá a ani nenabízí zástupci ani zastoupenému žádný *kontrolní mechanismus*. Kontrolní mechanismus lze ošetřit ve smlouvě. Při neznalosti tohoto institutu veřejností i právníky není dán způsob, jak ošetřit kontrolní mechanismus ve smlouvě.

V roce 2014 bylo u Městského soudu v Brně podáno 14 návrhů na schválení zastoupení členem domácnosti z toho bylo 3x vyhověno, 4x nebylo dosud rozhodnuto, 1x nebylo vyhověno a 6x bylo řízení zastaveno z důvodů úmrtí zastoupeného.

2.4 Omezení svéprávnosti

Úprava omezení svéprávnosti je založena na principech subsidiarity a proporcionality. To znamená, že k omezení svéprávnosti bude moci soud přistoupit jen tehdy, nepostačí-li vzhledem k zájmům dotčené osoby mírnější a méně omezující opatření (nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti, uplatnění předběžného prohlášení). Omezení svéprávnosti bude možno stanovit pouze v nezbytně nutném rozsahu, který bude přiměřený vzhledem k závažnosti újmy, která by člověku jinak hrozila. Toto ustanovení vychází z ústavní zásady, že zasahovat do základních práv lze jen výjimečně a v zájmu ochrany jiných ústavně chráněných hodnot.

Omezit svéprávnost člověka může jen soud. Pro soudní řízení (dále jen řízení) je příslušný obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Je-li tato osoba bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu, nebo je-li umístěna v zařízení uvedeném v § 84, je příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav⁵¹. Další povinností soudu je vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, které si člověk zvolí.⁵² Soud jmenuje pro toto řízení posuzovanému tzv. prozatímního opatrovníka. To nebrání tomu, aby si posuzovaný zvolil zmocněnce, a to i bez souhlasu opatrovníka.⁵³

Podnět i návrh na řízení může podat kdokoliv. Toto právo má i osoba omezená ve svéprávnosti. Z návrhu musí vyplývat, z jakých skutkových okolností a právních důvodů považuje navrhovatel návrh za důvodný a že užití mírnějších a méně omezujících opatření

⁵¹ viz § 34 zákon č. 292/2013 Sb., *Zákon o zvláštních řízeních soudních*.

⁵² viz § 56 NOZ

⁵³ viz § 37 zákon č. 292/2013 Sb., *Zákon o zvláštních řízeních soudních*.

není možné.⁵⁴ Důvodem pro omezení svéprávnosti může být duševní porucha⁵⁵, která není jen přechodná a kvůli níž člověk není schopen právně jednat (§57, odst.1). Proces posuzování svéprávnosti je vybudován na znaleckém dokazování a v konečném důsledku na soudním rozhodování.⁵⁶ Znalecký posudek⁵⁷ vypracovává soudní znalec⁵⁸ v oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie⁵⁹. Znalecký posudek ve smyslu ustanovení §127 o.s.ř. – stejně tak dle §127a o.s.ř.⁶⁰ – je důkazním prostředkem jen k posouzení skutečností, k nimž je zapotřebí odborných znalostí. Nelze jím nahrazovat skutková zjištění, která zahrnují hodnocení jednotlivých důkazních prostředků včetně tvrzení rodičů, jejich podání úřadům apod. Znalecký posudek je nutno vypracovat mimo vlastní pracovní činnost znalce tak, aby nebyl zpracováván v časové tísní. Výše odměny znalce musí odpovídat jeho odbornosti jako zvlášť erudovaného odborníka.⁶¹

Úkolem znalce je vypracovat znalecký posudek se zaměřením na zjištění: a) zda posuzovaný trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, případně o jakou poruchu se jedná a zda tato porucha je léčbou ovlivnitelná; b) zda porucha ovlivňuje jeho schopnost právně jednat, v jakém stupni je tato porucha a zda hrozí posuzovanému jeho právním

⁵⁴ viz § 35 zákon č. 292/2013 Sb., *Zákon o zvláštních řízeních soudních*.

⁵⁵ není přechodná a brání člověku v určitých záležitostech právně jednat.

⁵⁶ JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, vyd. Praha: Grada, 2014, s. 35, ISBN 978-80-247-4786-6.

⁵⁷ Znalecký posudek se obvykle skládá z úvodu, výpisu ze spisu, výpisu ze zdravotnické dokumentace, vlastního vyšetření a ze závěru s odpověďmi na otázky soudu. Výpis ze spisu a ze zdravotnické dokumentace slouží k zachycení všech skutečností, které znalec považuje pro podání posudku důležité. Vlastní psychiatrické vyšetření odpovídá pečlivému klinickému psychiatrickému vyšetření, které se skládá z údajů o rodinné, osobní, sociální a pracovní anamnéze. Objektivní pozorování posuzovaného je zachyceno v psychopatologickém nálezu, v němž jsou popsány veškeré nápadnosti a chorobné projevy, které společně s anamnestickými údaji vedou k syndromologickému a diagnostickému závěru. PAVLOVSKÝ, P., *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2.

⁵⁸ Soudní znalci z oboru psychiatrie používají v praxi Mezinárodní klasifikace nemocí (dále MNK -10). MNK -10 vyčlenila psychiatrii jako samostatný obor od 6. decenální revize v roce 1948. Rozlišuje celou škálu duševních poruch a poruch chování. V praxi MNK -10 využívají i soudní znalci z oboru psychiatrie a ve znaleckém posudku často označují duševní poruchy, kterými dospělé osoby trpí, pomocí třímístných kódů, kde první znak zleva je písmeno velké abecedy a udává hlavní kategorii. Po písmenu následují dvě číslice, které určují hlavní diagnózu. MNK-10 se skládá ze tří dílů (Tabelární seznam, Instrukční příručka, Abecední seznam). Klasifikace je rozdělena do 22 kapitol, k problematice opatrovnictví osob s duševní poruchou postačí zaměřit pozornost na kapitolu V. s názvem Duševní poruchy a poruchy chování. Duševním poruchám jsou vymezeny diagnózy s písmenem F (F00-F99). U nás vstoupila v platnost v roce 1994. PAVLOVSKÝ, P., *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2.

⁵⁹ V evidenci znalců je k březnu 2015 evidováno 467 soudních znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie v ČR. *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: [http://datalot.justice.cz/justice/repznatl.nsf/\\$\\$SearchForm?OpenForm.k](http://datalot.justice.cz/justice/repznatl.nsf/$$SearchForm?OpenForm.k).

⁶⁰ Zákon č. 99/1963 Sb. *Občanský soudní řád* (OSŘ nebo o. s. ř.) je procesní předpis, který upravuje komplexně řízení před soudem v občanskoprávním řízení.

⁶¹ *Aplikace práva* [online časopis], 2014 [cit.2015-03-02], Dostupné z: [www.aplikaceprava](http://www.aplikaceprava.cz).

jednáním závažná újma; *c)* zda posuzovaný může nakládat samostatně s finančními prostředky a do jaké výše, zda posuzovaný může spravovat své jmění, aniž by mu hrozila závažná újma, případně v jakém rozsahu; *d)* zda je posuzovaný schopen porozumět důsledkům uzavření kupní smlouvy, darovací či jiné smlouvy, zda je schopen rozpoznat potřebu uzavírání smlouvy o poskytování sociálních služeb a zda je posuzovaný schopen obstarávat si své záležitosti, pokud se týkají jednání na úřadech v souvislosti s podáváním žádosti o přiznání dávek státní sociální podpory, vyřizování dokladů a podobně; *e)* zda je posuzovaný schopen posoudit potřebu poskytnutí zdravotních služeb, popř. důsledky jejich poskytnutí, zda je posuzovaný schopen rozhodovat o zásahu do své duševní a tělesné integrity; *f)* zda je posuzovaný schopen pochopit účel a důsledky uzavření manželství, příp. registrovaného partnerství; *g)* zda je posuzovaný schopen pochopit význam a důsledky popření institutu otcovství; *h)* zda je posuzovaný schopen pochopit význam a důsledky institutu osvojení dítěte, včetně souhlasu s osvojením; *ch)* jak duševní porucha posuzovaného zasahuje do jeho případné rodičovské odpovědnosti; *i)* zda je posuzovaný schopen případného osobního styku s dítětem; *j)* zda je posuzovaný schopen pořízení pro případ smrti (závěť, dědická smlouva, dovětek) a v jakém rozsahu; *k)* zda je posuzovaný schopen porozumět smyslu, účelu a důsledku voleb, včetně možnosti volit a být zvolen; *l)* zda je posuzovaný schopen pracovní činnosti, zda je posuzovaný schopen právně jednat v pracovněprávních věcech; *m)* zda je posuzovaný schopen chápat smysl řízení a porozumět vydanému rozhodnutí; *n)* zda lze provést výslech posuzovaného před soudem bez újmy na jeho zdravotním stavu.

Zákon stanoví, že omezit svéprávnost lze jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a osobní jedinečnosti. Přitom bude muset soud vzít důkladně v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. V rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti bude muset být obligatorně vymezen rozsah omezení, který musí odpovídat rozsahu, v jakém člověk není z výše uvedeného důvodu schopen právně jednat.⁶² Rozsudek je závazný pro každého a musí být doručen posuzovanému. Soud musí zvolit vhodnou formu, aby se posuzovaný mohl s obsahem rozhodnutí seznámit. Soud bude moci svéprávnost omezit buď v souvislosti s určitou

⁶² MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. Praha:Linde, 2010. s 141-142, ISBN 978-80-7201-801-7.

záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou dobu⁶³, nejdéle však na tři roky⁶⁴. Smyslem časového omezení trvání zásahu do svéprávnosti je, aby soud pravidelně přezkoumával⁶⁵, zda podmínky pro jeho existenci stále trvají.

Soud omezení svéprávnosti změní, pokud se změní důvody, proč o něm bylo rozhodnuto, anebo zruší, pokud tyto důvody odpadnou (§60). Uplynutím doby vymezené v rozhodnutí o omezení svéprávnosti zaniknou právní účinky omezení a člověk automaticky nabude plné svéprávnosti. Zahájí-li však soud v této době řízení o prodloužení doby omezení, budou právní účinky původního rozhodnutí trvat až do vydání nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok.⁶⁶

Omezení svéprávnosti nemá vliv na způsobilost člověka k protiprávním činům, ať už se jedná o odpovědnost za trestné činy či přestupky, nebo civilní odpovědnost za škodu. Omezení svéprávnosti neznamena automaticky omezení uzavřít sňatek. Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno nezletilým, který není plně svéprávný, nebo osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé (§683). Rozhodnutím o omezení svéprávnosti člověk automaticky neztrácí rodičovskou zodpovědnost. Trvání a rozsah rodičovské zodpovědnosti může změnit jen soud (§ 865 a násl.). Výkon rodičovské zodpovědnosti rodiče, jehož svéprávnost byla v této oblasti omezena, je po dobu omezení svéprávnosti pozastavena, ledaže soud rozhodne, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem (§ 868, odst.2).⁶⁷ Omezení svéprávnosti nezabaví člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života⁶⁸ (např. nákup v obchodě, přeprava hromadným dopravním prostředkem apod). Člověk

⁶³ V pracovní verzi Návrhu změny zákona 89/2012, ze dne 17.8.2014 - se navrhuje změnit dobu v případech omezení svéprávnosti na určitou dobu, po kterou je zřejmé, že důvody pro omezení svéprávnosti nepominou. *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit. 2015 -03-02],

Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>.

⁶⁴ V pracovní verzi ze 17.8.2014 Návrhu změny zákona 89/2012 ze dne 17.8.2014 - návrhu je změna lhůty ze tří na pět let. *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online][cit.2015-03-02],

Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>

⁶⁵ V usnesení v řízení o přezkumu svéprávnosti současně rozhoduje soud v těchto úkonech: I. Soud zahajuje řízení o svéprávnosti; II. Soud zahajuje řízení ve věcech opatrovnictví člověka; III. Soud spojuje ve věci svéprávnosti a ve věci opatrovnictví člověka; IV. Ustanoví znalce z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie.

⁶⁶ viz § 59 NOZ

⁶⁷ JUŘÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, vyd. Praha: Grada, 2014, s. 125-126, ISBN 978-80-247-4786-6.

⁶⁸ viz § 64 NOZ

s omezenou svéprávností bude moci také pořizovat závět', pokud splní obecné podmínky stanovené OZ pro pořízení závěti.⁶⁹

Podle ustanovení § 3 odst. 3 zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění účinném do 1. ledna 2012, se u občanů, kteří byli rozhodnutím soudu zbaveni způsobilosti k právním úkonům nebo jejichž způsobilost k právním úkonům byla omezena, se tato skutečnost zapisovala jako povinný údaj do občanského průkazu např. ve znění: *Omezení způsobilosti k právním úkonům od 12. 11. 2002 rozhodnutím MS Brno ze dne 12. 9. 2002 čj. 00P 00/00-00. Způsobilý není schopen činit právní úkony a nakládat s finančními prostředky nad částku 100,-Kč.*

Zákonem č. 227/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o základních registrech, byla provedena též novelizace zákona o občanských průkazech, včetně stanovení nového znění celého ustanovení § 3 (část osmdesátá Čl. LXXXI bod 8.). Podle této změny, která nabyla účinnosti dnem 1. ledna 2012, již údaje o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům do občanského průkazu zapisovány nejsou.

Z obecně právního hlediska lze k této změně uvést následující: *Rozhodnutí o zbavení anebo omezení způsobilosti k právním úkonům je ochrana této osoby před následky jednání, které si pro existující duševní poruchu neuvědomuje anebo nemůže uvědomovat. V soukromoprávních vztazích je potřeba, aby jejich účastníci (popř. jejich právní zástupci) měli možnost si vzájemně a jednoduše (bez dalších úředních formalit) ověřit, zda ten, s kým hodlají do soukromoprávního vztahu vstoupit, je způsobilý k příslušnému právnímu úkonu (zejm. k uzavření smlouvy, ale i k jinému soukromoprávnímu úkonu). Podle platné právní úpravy se údaj z registru poskytne pouze fyzické osobě, o kterou se jedná (tj. subjektu údajů - § 58 odst. 1 odst. 1 zákona č.111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění pozdějších předpisů) – tedy nikoliv advokátovi či jiné k tomu oprávněné osobě poskytující právní služby.⁷⁰*

Sněmovní ústavně-právní výbor v lednu 2015 přerušil debatu o návrhu, podle kterého by se do občanských průkazů vrátil údaj o zbavení nebo omezení svéprávnosti. Žádá stanovisko

⁶⁹ MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. Praha: Linde, 2010. s 139-140, ISBN 978-80-7201-801-7.

⁷⁰ JUDr. Miroslava Hušťáková [online] [cit. 2015 -03-02]

Dostupné z: http://miroslavahustakova.cz/index.php?page=answer_20&lang=GER.

Úřadu pro ochranu osobních údajů. Výbor pro veřejnou správu doporučil už dříve plénu předlohu zamítnout.⁷¹

2.5 Opatrovnictví

V České republice žije 36 463⁷² osob, které mají opatrovníka. Soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem (§465, odst.1). Soud stanoví opatrovníka i člověku bez omezení způsobilosti (§469, odst.1). Opatrovníkem může jmenovat soud osobu, kterou navrhl opatrovanec. Opatrovník může být také jmenován i na základě předběžného opatření. Pokud opatrovanec nikoho nenavrhne, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, kteří osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat tento zájem i do budoucna (§ 471, odst.2) tzv. *soukromého opatrovníka*.⁷³ Předpokladem pro ustanovení soukromého opatrovníka je jeho souhlas s převzetím funkce opatrovníka formou Listiny o ustanovení opatrovníka.

Pokud soud nenalezne žádnou vhodnou fyzickou osobu (soukromého opatrovníka), kterou by ustanovil opatrovníkem, jmenuje veřejného opatrovníka. Nové je ustanovení, že opatrovníkem nelze jmenovat „provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení“ (§63). Dříve to znamenalo, že opatrovník - provozovatel zařízení, měl nad opatrovancem faktickou moc.

Veřejný opatrovník je obec/město, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí⁷⁴ k plnění úkolu tohoto druhu. Jmenování veřejného opatrovníka není

⁷¹ *Deník.cz*. [online časopis], [cit.2015-03-02], Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/pravni-vybor-prerusil-debatu-o-zapisu-svepravnosti-do-prukazu-20150129.html.

⁷² Dle statistik Ministerstva vnitra ČR bylo ke dni 4. 4. 2014 evidováno 8 238 osob omezených a 28 198 osob zbavených způsobilosti k právním úkonům (celkem 36 436 osob se zásahem do způsobilosti) s trvalým pobytem na území ČR. *Ministerstvo vnitra ČR*, Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>

⁷³ Podle MDAC (2007) opatrovníci neprocházejí žádným povinným školením a seminářů či kurzů o opatrovnictví je v ČR poskrovnu. Problémy, které ztěžují práci opatrovníka: platná právní úprava o opatrovnictví je příliš obecná; rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům je v rozsudku stanoven neadekvátně k situaci osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům; chybí metodika pro výkon funkce veřejného opatrovníka, je nízké povědomí veřejnosti o institutu opatrovnictví; je nedostatečná spolupráce lékařů při péči o zdraví opatrovanců. Zdroj: Juríčková, L., Ivanová, K., Filka, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*, Grada, 2014, s. 109, ISBN 978-80-247-4786-6.

⁷⁴ *Veřejná ochránkyně práv uvádí*: „Nedomnívám se ale, že by problémy veřejného opatrovnictví tolik souvisely jen s velikostí obce. Všechny obce se totiž dotýká problém nevyřešeného financování této agendy státní správy a dlouhodobě chybí metodická pomoc, ať už ze strany většiny krajů, nebo od ministerstva spravedlnosti, pro které je tato agenda rovněž nová.“ Nedávné šetření mezi členy Svazu měst a obcí ukázalo, že obce za největší problém veřejného opatrovnictví v současné době považují nedostatek času na vlastní zajištění

vázáno na jeho souhlas (§471, odst.2-3). V případech, kde se na území obce/města nachází sociální služba, dochází k absurdním situacím. Příklad: město Smečno s počtem 1940 obyvatel. Ve vedení města jsou čtyři lidé - starostka, místostarosta, matrikářka a pracovnice bytového hospodářství. Na území města se nachází sociální služba - Domov Pod Lipami, jedna z největších příspěvkových organizací ve Středočeském kraji. Klientům této sociální služby, kterým soud nenalezl žádnou vhodnou fyzickou osobu pro výkon funkce opatrovníka, ustanovil veřejného opatrovníka - město Smečno. Sociální odbor zde nemají, tak funkci veřejného opatrovníka vykonává starostka. Při funkci starostky se tak stává veřejným opatrovníkem více než 60 opatrovancům.

Veřejná ochránkyně práv uvádí: „*Veřejný opatrovník musí znát potřeby opatrovaného, jeho názory a přání, musí dbát o jeho zdravotní stav, chránit jeho zájmy a především být s ním v kontaktu. Řada případů, s nimiž se ochránce v minulosti setkával, ukazují, že tomu tak vždy není*“. Pro představu se zamysleme nad činností veřejného opatrovníka v praxi: zjišťuje informace o (novém) opatrovanci; provádí sociální šetření „jak bydlí, příjmy, osobní doklady, praktického a odborného lékaře, léky, zdravotní pojištění, dluhy, úspory, majetek, rodinné zázemí“, zajišťuje základní a jiné potřeby „osobní a jiné doklady, slevy na dopravu, jídlo, bydlení, smlouvy, důchod a jiné příjmy, zdravotní péči, úhradu poplatků a opakujících se plateb, úhradu dluhů, pokut za přestupky“, spolupracuje se soudy a ostatními institucemi, je v kontaktu s opatrovancem a jeho rodinou, poskytuje profesionální rady a výkonu opatrovnictví, po skončení zastupování předkládá závěrečný účet ze správy majetku, průběžně by se měl vzdělávat. Je v lidských silách zvládnout tyto činnosti v případech, kdy jeden veřejný opatrovník pečuje o více lidí? Realita tomu neodpovídá. Ministerstvo spravedlnosti proto připravuje zákon o veřejném opatrovnictví.

Soud může jedné osobě jmenovat i více opatrovníků.⁷⁵ Jmenuje-li soud více opatrovníků a nerozhodne-li, ve kterých záležitostech je každý z nich způsobilý právně jednat za

opatrovnictví. Také postrádají informace a finance na efektivní zajišťování této činnosti. Obce rovněž uváděly, že veřejné opatrovnictví má nízkou prestiž, aktuální legislativa je nedostatečná a chybí dostatek odborných pracovníků. *Svaz měst a obcí ČR*, [online] [cit.2015-03-02],

Dostupné z: <http://www.smocr.cz/cz/nase-akce/jine/konference-obce-a-verejne-opatrovnictvi.aspx>

⁷⁵ Městský soud v Brně, sp.zn. 22P/77-104. Opatrovnicemi strýce byly ustanoveny dvě neteře.

opatrovance samostatně, jsou opatrovníci povinni jednat společně.⁷⁶ Nejedná-li se o správu jmění lze osobě jmenovat pouze jednoho opatrovníka.

NOZ stanovuje podrobněji *povinnosti opatrovníka* - udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav, starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy. Opatrovník při plnění svých povinností dbá názorů opatrovance; dbá o to, aby způsob opatrovanceva života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi.⁷⁷

Opatrovník do dvou měsíců od svého jmenování vyhotoví soupis spravovaného jmění a doručí jej soudu, opatrovanci a opatrovnické radě. Za správu jmění lze přiznat opatrovníkovi odměnu, má-li za povinnost spravovat majetek. O výši odměny rozhodne soud s přihlédnutím k nákladům správy, hodnotě spravovaného majetku a k výnosům z něho, jakož i k časové i pracovní náročnosti správy (§462). Soud může opatrovníkovi uložit, aby se v přiměřeném rozsahu pojistil pro případ, že by při výkonu své funkce způsobil opatrovanci nebo jiné osobě škodu (§465, odst.2). Pokud opatrovník řeší záležitost, která není běžná, vyžaduje se k naložení se jměním opatrovance schválení soudu (§461). Jsou stanoveny konkrétní případy, ve kterých se vyžaduje souhlas soudu (§483).

Opatrovanec se může podílet na kontrole opatrovníka. Opatrovanec má právo požádat o ustanovení opatrovnické rady, účastnit se a volit členy opatrovnické rady. Dále má opatrovanec právo obdržet všechna vyúčtování svého majetku, která jeho opatrovník předloží soudu. Za trvání opatrovnictví vyhotoví opatrovník vyúčtování správy jmění každoročně vždy do 30. června. Je-li pro to důležitý důvod, může opatrovanec nebo opatrovnická rada navrhnout soudu, aby opatrovníkovi uložil povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování.⁷⁸

V zákoně je zcela nový institut - *Opatrovnická rada* - která slouží ke kontrole činnosti opatrovníka. Veškerá kontrola opatrovníků tak již nebude svěřena výlučně soudu. Opatrovnická rada⁷⁹ slouží k vyšší ochraně práv a zájmů opatrovance, je-li mu ustanoven opatrovník. O ustanovení opatrovnické rady může požádat opatrovanec nebo osoba blízká opatrovanci. NOZ stanovuje konkrétní případy, ve kterých bez souhlasu Opatrovnické rady

⁷⁶ viz § 464 NOZ

⁷⁷ viz § 466,467 NOZ

⁷⁸ viz § 485 NOZ

⁷⁹ viz §472- 484 NOZ

nesmí opatrovník rozhodnout (§480). Opatrovnická rada je ve vztahu k opatrovníkovi konzultativní a kontrolní orgán. O její ustanovení bude moci žádat sám opatrovanec nebo osoba jemu blízká. Vznik opatrovnické rady je složen z těchto následných kroků:

- 1/ žádost o ustavení opatrovnické rady,
- 2/ svolání ustavující schůze,
- 3/ konání ustavující schůze a volba členů opatrovnické rady.

Všechny úkony sleduje opatrovnický soud. Opatrovnická rada má být složena minimálně ze tří členů - osoby, které o opatrovance mají dlouhodobý a vážný zájem a jejichž zájmy neodporují zájmům opatrovance. Členem opatrovnické rady nebude moci být opatrovník. Bez souhlasu opatrovnické rady nebude opatrovník oprávněn nakládat s majetkem opatrovance v hodnotě, která přesahuje výši stanovenou zákonem. Opatrovnická rada bude pravidelně dohlížet na činnost opatrovníka a bude se moci u soudu domáhat jeho odvolání. Proti rozhodnutí opatrovnické rady bude možno podat do 15 dnů od jeho přijetí odvolání k soudu. Soud takové rozhodnutí buď potvrdí, nebo zruší a nahradí je rozhodnutím vlastním. *Opatrovník bez souhlasu soudu nemůže rozhodnout*: o změně osobního stavu opatrovance; důležitých jednáních ve vztahu k majetku opatrovance (např. transakce týkající se nemovitého majetku, odmítnutí dědictví). Opatrovník, jehož funkce končí, doručí vyúčtování správy jmění opatrovanci, opatrovnické radě a soudu.⁸⁰

⁸⁰ viz § 485 NOZ

3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A OPATROVNICTVÍ

Zdravotně postižené osoby požadují rovné příležitosti, nikoliv charitu. Ve vztahu ke zdravotně postiženým lidem pokročila během posledních desetiletí Evropská unie od filozofie paternalismu k filozofii posílení odpovědnosti za rozhodování o vlastním životě. Dřívější přístupy, které byly do značné míry založené na soucitu a zdůrazňovaly bezmocnost zdravotně postižených osob, jsou nyní považovány za nepřijatelné.⁸¹

V Národním programu reforem ČR 2013 se uvádí, že dlouhodobým strategickým záměrem vlády je „*nastavení systému sociálních a zdravotních služeb, který je dlouhodobě udržitelný z hlediska veřejných rozpočtů a zároveň je schopný adaptace na změny, přičemž bude zajišťovat dostupnost potřebné kvalitní a efektivní péče všem občanům*“ (Úřad vlády ČR, 2013)⁸². Ve shodě s textem střednědobé koncepce přístupu státu ke zdravotně postiženým můžeme konstatovat následující: *Se změnou společenského režimu v roce 1989 se mnohé změnilo. Lidé s postižením vyšli - obrazně řečeno - ze zdí ústavů. Spolu s tím však ztratili i řadu jistot, na které byli desetiletí zvyklí. Před nimi, stejně jak před ostatními občany, se objevily nové možnosti a s nimi i zvýšená odpovědnost za naplnění vlastního života. Pro někoho se staly výzvou, pro jiné ohrožením*“.⁸³

Transformace sociálních služeb je cestou přirozeného vývoje a vychází z požadavků odborníků, uživatelů, jejich rodin i poskytovatelů sociálních služeb. Cílem transformace je rozvíjet proces deinstitucionalizace⁸⁴ a humanizace sociálních služeb⁸⁵. Koncepce podpory transformace ústavní péče má za cíl „*vytvořit koordinovanou síť služeb pro uživatele*

⁸¹ MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 78 ISBN: 9788024435336.

⁸² Národní program reforem České republiky 2013. Růst-Konkurenceschopnost-prosperita. Úřad vlády ČR, [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z http://www.vlada.cz/asset/evropske-zalezitosti/dokumenty/NRP_2013_fin_1.pdf.

⁸³ MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 63 ISBN: 9788024435336.

⁸⁴ Deinstitucionalizace ve smyslu poskytování sociálních služeb zaměřených na individuální podporu života člověka v přirozeném prostředí. Tento proces v sobě zahrnuje také obecný princip řízení změny systému a jeho směřování. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z: <http://www.mpsv.cz>.

⁸⁵ Zásadní úlohou státu ve vztahu ke klientům je jejich ochrana před nízkou úrovní sociální práce nebo před poškozením nekvalifikovanými pracovníky. V novele zákona o sociálních službách, kterou MPSV chystá a jež by měla platit od 1. ledna 2017, bude mimo jiné také nutné stanovit minimální standard pro odborný personál, zejména profesí sociálního pracovníka a pracovníka v sociálních službách. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/20577/TZ_170315c.pdf.

umožňujících život v přirozené komunitě a minimalizovat dosud preferovaný způsob poskytování sociální služby prostřednictvím ústavní sociální péče".⁸⁶

Samotný zákon o sociálních službách⁸⁷ předpokládá a považuje za prioritní umístění člověka závislého na péči v rodině, případně v přirozeném komunitním prostředí. Využití služeb (např. pobytových, ale i terénních) od poskytovatelů je chápáno až jako doplňkové a podpůrné.⁸⁸ Probíhající transformace sociálních služeb prostřednictvím deinstitucionalizace *„je jednou z cest komunitní péče, která zachová lidem běžný způsob života a funguje formou asistence. Klient tak může zůstat v blízkosti své rodiny,“* uvádí ředitel projektu Podpora transformace sociálních služeb. Podle něj NOZ usnadňuje vznik organizací specializovaných na zajišťování veřejného opatrovnictví.

Možnost vytvoření ochranné sítě podpůrců by mohl poskytnout zákon o veřejném opatrovnictví. Prostřednictvím tohoto zákona by se v budoucnu mohl stát postarat „o své nejslabší“ a to za pomoci „profesionálních podpůrců - opatrovníků“. Pod pojmem profesionální podpůrce si lze představit osobu, na kterou by se člověk se zdravotním postižením mohl obrátit v situaci, kdy by podporu potřeboval a neměl nikoho, koho by mohl oslovit. A to zahrnuje většinu těchto osob, které neměly za celý svůj dosavadní život možnost si kolem sebe vytvořit ochrannou síť podpůrců z řad důvěryhodných a vstřícných příbuzných či přátel.

Sociální pedagogika reagovala a reaguje na situaci, ve které se člověk a společnost momentálně nachází. Funguje zde tzv. determinace společenskou objednávkou. Objeví se nějaký sociální problém, který je třeba řešit. Společnost volá po řešení problému, tj. existuje zde společenská objednávka pro jeho nápravu.⁸⁹

⁸⁶ Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [online] [cit.2014-09-25],

Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce-podpory.pdf>.

⁸⁷ Dne 19.11.2014 byl ve Sbírce zákonů zveřejněn pod č. 254/2014 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁸⁸ MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 132 ISBN: 9788024435336.

⁸⁹ BENDL, S., *Nárys sociální pedagogiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s 12, ISBN 978-80-7290-668-0.

Studium oboru sociální pedagogiky s osobnostními předpoklady absolventa by mohly být předpokladem pro funkci profesionálního opatrovníka. Co si představit pod názvem sociální pedagogika? O komplexní definici sociální pedagogiky se pokusila Poláčková: „*Sociální pedagogika je interdisciplinární vědní obor. Integruje a rozvíjí poznatky věd o člověku a společnosti do edukačního, preventivního a reedukačního působení. Zaměřuje se na každodenní život jedince jako sociokulturní osobnosti, rozvíjí odpovědnost jedince za vlastní rozhodnutí a vede k hledání vlastních životních cest*“, (Poláčková, 1998, s. 10-11).

⁹⁰Nevýhodou je, že se u nás zatím nepodařilo prosadit legislativně zakotvení sociálního pedagoga jako profese. Prolnutí sociální pedagogiky se sociální prací je v našich podmínkách stále otevřená záležitost.⁹¹

Základní ideou sociální pedagogiky je idea sociálního začlenění. Sociální pedagogika usiluje o to, aby se jedinec dokázal začlenit do společnosti (skupiny, komunity) a svou činností a aktivitou dokázal být prospěšný jak sobě, tak společnosti. Idea sociálního začlenění je osou společenského života.⁹²

Na základě teoretického vymezení sociální pedagogiky je možné říci, že sociální pedagog může mít velmi široké uplatnění. V praxi se však můžeme setkat s opačnou situací, kdy veřejnost vlastně neví, kdo je to sociální pedagog a co vše by mohl vykonávat.⁹³

V souvislosti se sociální pedagogikou byla v dubnu 2013 založena Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice s cílem rozvíjet obor sociální pedagogiky jak po stránce teoretické, tak i praktické (např. zvyšování informovanosti odborné veřejnosti o profilu a kompetenci sociálního pedagoga). V neposlední řadě je snaha o adekvátní legislativní vymezení kompetencí sociálního pedagoga.⁹⁴

⁹⁰ BENDL, S., *Nárys sociální pedagogiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s 11, ISBN 978-80-7290-668-0.

⁹¹ HOFERKOVÁ, S., KALIBOVÁ, P., PELCÁK, S., *Perspektivy sociální pedagogiky v 21. století: konference pořádaná na počest významného životního jubilea prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc. : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. října 2013*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s 51, ISBN 978-80-7435-407-6.

⁹² BENDL, S., *Nárys sociální pedagogiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s 17, ISBN 978-80-7290-668-0

⁹³ POTMĚŠILOVÁ, P., *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 15, ISBN 978-80-244-3831-3.

⁹⁴ POTMĚŠILOVÁ, P., *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 25-26, ISBN 978-80-244-3831-3.

Klíčové kompetence sociálního pedagoga charakterizoval Kraus (2008, s. 200-201):

a) *vědomosti širšího společenskovedního základu*, mezi ně patří: znalosti z obecné pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie, dále pak z oblasti biomedicíny, sociální politiky, sociální práce, pedagogiky volného času a z oblasti managementu,

b) *dovednosti*, kterými se rozumí schopnost sociální komunikace, diagnostiky, řešit problémy a vytvářet projekty,

c) *vlastnosti osobnosti v sobě* zahrnují jak psychické, tak i fyzické předpoklady pro výkon profese. Kromě obecných vlastností, které jsou uváděny pro jakéhokoliv pracovníka, který pracuje s lidmi, jsou to i specifické vlastnosti sociálního pedagoga např. vnímavost pro různé životní situace, různá prostředí, celkovou vyrovnanost, emocionální stabilitu, schopnost sebekontroly.⁹⁵

Mikulková (2007, s. 49) zmiňuje tyto vlastnosti sociálního pedagoga: *optimismus, smysl pro realitu, kreativitu, politické myšlení, sociální citění, sebekázeň, trpělivost, profesionalitu a radost*.⁹⁶

Pro funkci profesionálního opatrovníka by měla existovat jednotná metodika s rámcovými základními pravidly, požadavkem na vzdělávání (např. počet hodin vzdělávání, který by musel být ročně naplněn) a nastavením kontrolního mechanismu profesionálního podpůrce.

*Zdravotní postižení představuje jednu z nejtěžších životních zkoušek. Zejména u těžších forem zdravotního postižení dochází k výrazným změnám v možnostech plnohodnotné účasti na veřejném životě i v soukromých aktivitách.*⁹⁷ Právě teď jsme účastníky významných změn i postojů společnosti v této oblasti. Mění se k lepšímu nejenom zákony, ale i celkový přístup spoluobčanů k postiženým i jejich specifickým potřebám. Čas a praxe ukáže, věřím, že pozitivní, důsledky těchto změn.

⁹⁵POTMĚŠILOVÁ, P., *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 16, ISBN 978-80-244-3831-3.

⁹⁶ tamtéž, s. 114.

⁹⁷ MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 67 ISBN: 9788024435336.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 KLÍČOVÁ TÉMATA PŘI APLIKACI INSTITUTŮ OPATROVNICTVÍ

V sociálně vědním výzkumu se uplatňují dvě základní formy výzkumu. *Kvalitativní výzkum*⁹⁸ používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů a kvalitativní pozorování. Cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa. Plán výzkumu se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje podle okolností a dosud získaných výsledků. *Kvantitativní výzkum* probíhá více strukturovaně a používá spíše deduktivní postupy vědecké metody. Soustřeďuje se na popis variability předem definovaných proměnných, které vymezují, co budeme pozorovat a zachycovat. Cílem je testování hypotéz a teorií.⁹⁹ Postupně se prosazuje mínění, že kvantitativní i kvalitativní výzkum přispívají každý po svém k rozšiřování našich znalostí o člověku a sociálním světě. Výsledky získané oběma strategiemi výzkumu se doplňují.¹⁰⁰

Praktická část bakalářské práce bude zpracována *formou kvalitativního výzkumu*. V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru dat a analýzy dat. V průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze. *Metodou získávání dat* byl zvolen polostrukturovaný rozhovor - tzn. částečně řízený rozhovor s předem připravenými otázkami, pořadí otázek se může měnit a mohou se další otázky tvořit i během rozhovoru. Zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci rozhovoru. Na začátku dotazování je třeba prolomit případné psychické bariery a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončení rozhovoru je jeho důležitou součástí. Právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme získat důležité informace.¹⁰¹ *Způsob výběru dotazovaných* se uskutečnil metodou „sněhová koule“.

⁹⁸ Kvalitativní výzkum se může odvolat na dlouhou tradici, jež v sociálních vědách sahá až k jejich počátkům. Za jednu z raných vývojových linií lze považovat obecně terénní výzkum a zvláště pak entologii. Entologie je věda o národech, své počátky má v 15. a 16. století, kdy cestovatelé, misionáři a koloniální úředníci popisovali Nový svět a jeho „primitivní národy“. Zdroj: HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 63, ISBN 978-80-262-0219-6

⁹⁹ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 61, ISBN 978-80-262-0219-6.

¹⁰⁰ tamtéž s. 54.

¹⁰¹ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 167, ISBN 978-80-262-0219-6.

Výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k interview. Tyto osoby slouží jako informátoři pro doplnění dalších zajímavých členů populace.¹⁰² *Metodou vyhodnocení* byla kvalitativní evaluace, která je zaměřena spíše na praktické aspekty (implementace, užitečnost) než na teoretické stránky. Má podporovat a dokumentovat dosažení požadovaných společenských cílů a organizačních změn.¹⁰³

Způsob výběru metody získávání dat, výběru dotazovaných a vyhodnocení by měl přispět k naplnění cílů bakalářské práce. *Hlavním cílem* je poukázat na klíčová témata a součinnost soudu, soudního znalce a veřejného opatrovníka při aplikaci právních institutů, které upravují opatrovnictví z pohledu teorie i praxe. *Prvním dílčím cílem* teoretické i praktické části je zjištění využití sociálních pedagogů ve funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce. *Dalším dílčím cílem* je zprostředkovat rozbohem ucelený vhled na podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat.

V rámci praktické části byly provedeny 3 individuální polostrukturované rozhovory. V rozhovoru byly kladeny předem připravené okruhy otázek, většinou otevřené které se skládaly z několika okruhů. První okruh otázek (otázky č. 1 – 4) tvořily otázky týkající se zkušeností respondentů s daným tématem. Druhý okruh (otázky č. 5 – 9) obsahoval otázky vyplývající z Úmluvy o právech zdravotně postižených osob. Třetím okruhem (otázky č. 10 – 16) byly otázky týkající se samotného zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník. Čtvrtý okruh (otázky č. 17 – 23) souvisel s otázkami týkajícími se procesního práva. V závěru rozhovoru byl poskytnut prostor k vyjádření se k navrhované funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce a pro případné doplňující vyjádření (otázky č. 24 - 26). Dotazovaným, kteří se podílí na aplikaci právních institutů, byly položeny shodné otázky, které byly pokládány ve stejném pořadí. Dotazování: 1) vyšší soudní úředník Městského soudu v Brně, který se zabývá opatrovnictvím osob omezených ve svéprávnosti; 2) soudní znalkyně oboru psychiatrie, která zpracovává znalecké posudky k soudnímu jednání o omezení ve svéprávnosti; 3) veřejná opatrovnice více než 60 opatrovanců - starostka města Smečno. Odpovědi prvního a třetího respondenta byly přepsány ze záznamu na diktafonu.

¹⁰² HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 148, ISBN 978-80-262-0219-6.

¹⁰³ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 291, 292, ISBN 978-80-262-0219-6.

Odpovědi druhého respondenta bylo možné získat pouze v písemné formě. Se zveřejněním svých odpovědí respondenti souhlasili a před uveřejněním si nevyžádali autorizaci. Data z rozhovorů budou porovnána s teoretickou částí.

4.1 Vyšší soudní úředník

Prvním dotazovaným byl vyšší soudní úředník Městského soudu v Brně Mgr. Jakub Hoff, který se zabývá opatrovnictvím osob omezených ve svéprávnosti. Rozhovor se uskutečnil v budově Městského soudu v Brně v kanceláři vyššího soudního úředníka. Zde jsou odpovědi:

1. Jak dlouho pracujete ve svém oboru?

„Pracuji jako vyšší soudní úředník na opatrovnickém oddělení Městského soudu v Brně, které se mimo jiné zabývá opatrovnictvím osob omezených ve svéprávnosti, po dobu 14 let“.

2. Kdy jste se v rámci své profese poprvé setkal(a) s problematikou opatrovnictví?

„S problematikou opatrovnictví jsem se setkal ihned po svém nástupu na opatrovnické oddělení, tedy v roce 2001“.

3. Myslíte si, že by zveřejňování počtu osob s omezením ve svéprávnosti vedlo k větší informovanosti veřejnosti o problematice opatrovnictví?

„Nemyslím si, že by samotné zveřejnění počtu osob omezených ve svéprávnosti vedlo k větší informovanosti veřejnosti. Spíše by se měly zveřejňovat problémy, které z opatrovnictví vyplývají, a jak je případně řešit a pracovat centrálně na jejich odstranění“.

4. Proč si myslíte, že počet osob omezených ve svéprávnosti není nějakým způsobem zveřejňován?

„Počet osob omezených ve svéprávnosti by se dal získat z Centrální evidence obyvatel, ale nevím proč Ministerstvo vnitra ČR nebo Ministerstvo spravedlnosti ČR ke zveřejnění nepřistoupí“.

5. Jsou v řízení omezení ve svéprávnosti podle NOZ dostatečně uplatňována práva, která jsou obsažena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením? Prosím o zdůvodnění odpovědi.

„Myslím si, že ano. Posuzovaný je plnohodnotným účastníkem řízení. Má právo si zvolit svého zástupce v tomto řízení a navíc je mu ustanoven další zástupce, který hájí jeho zájmy. Soud posuzovaného musí vždy vyslechnout, pokud o to požádá, a použít i formu vyjádření, kterou si posuzovaný zvolí, případně které je schopen (např. posunky, mrknutím očí, prostřednictvím tlumočnicka do znakové řeči, atd.). Pokud není schopen se vyjádřit, soud ho alespoň zhlédne“.

6. Jaké máte zkušenosti s aplikací opatrovnictví před přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (r. 2010) ?

„Z pohledu každodenní činnosti opatrovníka nevidím rozdíl před přijetím Úmluvy a po přijetí. Změna nastala spíše účinností NOZ, který však již zohlednil práva zdravotně postižených tak, jak jsou zakotveny v Úmluvě“.

7. Můžete definovat právo osoby omezené ve svéprávnosti na rodinný život?

„Vyslovit omezení osobě ve znění, že nemá právo na rodinný život, samozřejmě není možné, protože by to bylo v rozporu s úmluvami o lidských právech. Jiné už to bude s právy a povinnostmi vyplývajícími z rodičovské odpovědnosti k nezletilému dítěti. Samotné právo na rodinný život obsahuje právo osoby omezené ve svéprávnosti se stýkat se svou rodinou, žít s ní, komunikovat s ní za situace, že o to stojí a je to v souladu s jejími nejlepšími zájmy. Nikdo však nemůže donutit takovou rodinu, aby toto právo osobě omezené ve svéprávnosti umožnila vykonávat“.

8. Jaký je Váš náhled na rodičovskou odpovědnost osoby omezené ve svéprávnosti?

„To, že se osoba omezená ve svéprávnosti stane rodičem, nelze nijak omezit. Lze však omezit její výkon rodičovské odpovědnosti. Toto omezení by mělo být činěno jen v případech, kdy to bude v souladu s nejlepšími zájmy nezletilého dítěte“.

9. Jak byste z vlastního pohledu definoval(a) právní termín „omezení svéprávnosti“?

„Omezení svéprávnosti představuje u příslušné osoby nemožnost vykonávat určité soudně stanovené právní jednání za situace, kdy toto omezení nemůže zasahovat do každodenních běžných aktivit takové osoby a mělo by být v souladu s jejími nejlepšími zájmy“.

10. Považujete pravidelné přezkoumávání osoby omezené ve svéprávnosti za opodstatněné? Prosím o zdůvodnění.

„Za situace, kdy by se mohla osoba omezená ve svéprávnosti, případně její opatrovník, obrátit na soud s žádostí o přezkoumání důvodnosti jejich omezení, je pravidelné přezkoumávání nadbytečné. Dokonce bych řekl často v rozporu se zájmy opatrovanců. Samotné opakované zkoumání soudním znalcem nebo zhlédnutí soudem v mnoha případech opatrovance stresuje a neprospívá jim“.

11. Jaký je Váš pohled na podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, která se nabízí dle NOZ ? (Předběžné opatření, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.)

„Podpůrná opatření určitě mohou přispět v některých případech k zachování pocitu příslušných osob, že se nestávají plně nesvéprávnými, ale spolurozhodují o svém životě. Problémem je aplikovat opatření na osoby, které nejsou schopny projevit svou vůli“.

12. Které z podpůrných opatření (předběžné opatření, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti) je nejčastěji využíváno? A proč tomu tak podle Vás je?

„Aktuálně je u našeho soudu nejvíce aplikován návrh na zastoupení členem domácnosti. Důvod je velmi prostý. Jeden z brněnských Domovů pro seniory vypracoval takovýto vzor návrhu a rozdává je rodinným příslušníkům svých klientů. Chtějí tímto způsobem řešit zmocnění pro podpis příslušných dohod o pobytu klientů v jejich zařízení“.

13. Myslíte si, že právní institut - omezení ve svéprávnosti - je vnímán až jako nejzazší?

„Pokud jde o soud, tak tomu ani jinak být nemůže, protože mu to ukládá občanský zákoník“.

14. Setkali jste se již s návrhem jiného podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat než s omezením svéprávnosti?

„Ano u Městského soudu v Brně byly podány již návrhy na všechna podpůrná opatření“.

15. Jaké máte zkušenosti s možným kontrolním institutem opatrovníka - Opatrovnickou radou? V případě, že žádné, jaký je Váš názor na Opatrovnickou radu?

„Opatrovnická rada nebyla ještě Městským soudem v Brně v žádném případě zřízena. Jinak se jedná o institut, který ještě nebyl v praxi ověřen. Je těžké ho hodnotit. Můj osobní názor je ten, že je nadbytečný a v praxi zůstane nenaplněn. Svě opodstatnění by snad mohl mít v případech, kdy by opatrovanec vlastnil velký majetek a celá rodina by se snažila tímto způsobem nad majetkem (i kroky opatrovníka) dohlížet. Je však problém nalézt jednu fyzickou osobu pro výkon opatrovnictví, natož další osoby, které by se formou opatrovnické rady na tomto podílely“.

16. Chybí Vám v NOZ nějaké instituty/nástroj, které by pomohly k lepšímu projednání práv osob se zdravotním postižením?

„Spíše mi přebývají, a to již zmiňované přezkoumávání svéprávnosti po 3 letech a Opatrovnická rada. Současně je to vyžadovaný návrh opatrovance při jmenování opatrovníka dle § 469 NOZ“.

17. Jaké by měly být kladeny odborné požadavky na osobu vykonávající veřejného opatrovníka?

„Určitě by to měla být jeho mezioborovost, tzn. že by měl mít osvojeny vědomosti z ekonomie, psychologie, sociální práce, práva, atd. Jelikož jsem absolvent sociální pedagogiky, tak mohu konstatovat, že například toto vzdělání by se jevilo jako vhodné“.

18. Myslíte si, že je v možnostech veřejného opatrovníka při větším počtu opatrovanců dostat všem povinností opatrovníka dle NOZ?

„Záleží na personálním obsazení. Za situace, kdy v obci působí jen starosta, je to určitě velmi problematické. Ve větších městech, jako je Brno, je to určitě jednodušší, protože opatrovnictví vykonávají k tomu určení sociální pracovníci. Vždy bude záležet na rozsahu omezení konkrétního opatrovance“.

19. Je tříletá lhůta, která je stanovena NOZ k procesnímu přezkoumání svéprávnosti, dostatečná? Pokud ne, jaká lhůta by byla dostatečná? Prosím o zdůvodnění.

„Jak jsem již uvedl, tak automatické přezkoumávání svéprávnosti bych zrušil“.

20. Myslíte si, že je dostatek soudních znalců k přezkumu svéprávnosti? Máte představu, jaké úkony musí soudní znalec učinit, než vypracuje znalecký posudek?

„Před účinností NOZ byl jejich počet dostatečný. Nyní je tomu naopak, což je následek právě zakotveného přezkumu po 3 letech a nutností projednat všechny případy z minulých desetiletí. Představu o úkonech provedených znalcem mám, jelikož jim na základě jejich vyúčtování, které obsahuje jednotlivé úkony, které provedou, přiznávám znalečné“.

21. Je v České republice v soudním řízení dostatečně zkoumán důvod omezení svéprávnosti, nebo je mechanicky aplikován?

„Pokud bychom konstatovali, že nedostatečně zkoumáme důvody pro omezení svéprávnosti, pak by bylo celé řízení zbytečné. Takže za Městský soud v Brně ano zkoumáme“.

22. Myslíte si, že by proti soudnímu ustanovení veřejného opatrovníka mělo být přípustné odvolání - odmítnutí funkce? Prosím o zdůvodnění.

„Odvolání proti jmenování veřejného opatrovníka přípustné je. Může se odvolat jak opatrovanec, tak jmenovaný veřejný opatrovník. Ovšem odvolání veřejného opatrovníka z důvodu, že zde existují rodinní příslušníci opatrovance, kteří avšak nechtějí vykonávat opatrovnictví, nebo, že nemají dostatek zaměstnanců, nemůže být úspěšné“.

23. Myslíte si, že je na místě kontrolní mechanismus opatrovníka? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

„Kontrola opatrovníka je určitě na místě. I když by osoba vykonávající opatrovnictví měla být bezúhonná, tak se v minulosti vyskytly případy, kdy došlo k zpronevěře financí opatrovanců opatrovníky“.

24. Myslíte si, že by byl žádoucí institut „profesionální podpůrce - opatrovník“? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

„Nejsem nakloněn tomu, aby opatrovnictví bylo vykonáváno „profesionálními osobami“. Žijeme ve společnosti, kde by neměly přestat platit určité mravní principy a morálka. Mělo by být normální, že se postaráme o své rodinné příslušníky, a to i formou výkonu jejich opatrovníka, pokud je to potřeba. Převádět vše do profesionální oblasti by bylo chybou. Už máme profesionální pěstouny, mohli bychom pokračovat profesionálními matkami případně poručníky atd., až bychom byli všichni profesionálové.....

Jiné je to samozřejmě v případech, kdy opatrovanec nemá žádného rodinného příslušníka nebo osobu blízkou, tam je myslím v pořádku, když nastupuje stát prostřednictvím měst a obcí jako veřejný opatrovník“.

25. Setkal(a) jste se ve své dosavadní praxi s člověkem, příběhem, na který nezapomenete? V případě, že ano, popište prosím obecně.

„Setkávám se s mnoha osudy lidí. Mohu zmínit jeden, kdy jsme u Městského soudu v Brně schvalovali osobě omezené ve svéprávnosti právní jednání, a to uzavření sňatku. Svatba z velké lásky v pořádku proběhla (setkal jsem se i s nevěstou), ale asi po roce manželství opatrovanec požádal soud o schválení podání návrhu na rozvod manželství. Tomuto návrhu bylo vyhověno a došlo k rozvodu manželství. Zatím se další nevěsta a tudíž další žádost o povolení sňatku neobjevila. Tento příklad jen dokládá, že i osoby omezené ve svéprávnosti řeší podobné životní situace a problémy jako zbytek obyvatel České republiky, kteří jsou plně svéprávní, teda alespoň papírově“.

26. Je něco, co byste chtěl(a) k této problematice dodat, zviditelnit?

„Ještě bych chtěl uvést, že se jeví jako značně nepraktické a oblast opatrovancových financí ohrožující absence údaje o omezení svéprávnosti v občanském průkazu. S vydáváním nového vzoru občanského průkazu došlo k vymazání tohoto údaje“.

4.2 Znalkyně

Druhým dotazovaným byla MUDr. Jana Holoubková, která je jednou z 467 znalců z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie v ČR. Průběh spolupráce při zpracování bakalářské práce, ale doznal změn. Vzhledem k zákonem nařízeným časově náročným přezkumům svéprávnosti a pracovnímu vytížení ve více psychiatrických ambulancích v Jihomoravském

kraji se původně přislíbený rozhovor neuskutečnil. Z důvodu přetížení znalců s probíhajícími přezkumy osob s omezením ve svéprávnosti se mi nepodařilo zajistit jiného soudního znalce. Svůj pohled na problematiku opatrovnictví nakonec poskytla znalkyně písemně. V odpovědích na otázky byla stručná, někdy až nad míru stručná. I když u některých otázek neuvedla znalkyně žádnou odpověď, lze z celku vyčíst, jakému přetížení v současné době čelí soudní znalci při projednávání všech případů z minulých desetiletí. Zde jsou odpovědi:

1. Jak dlouho pracujete ve svém oboru?

40 let.

2. Kdy jste se v rámci své profese poprvé setkal(a) s problematikou opatrovnictví?

Před 40 lety.

3. Myslíte si, že by zveřejňování počtu osob s omezením ve svéprávnosti vedlo k větší informovanosti veřejnosti o problematice opatrovnictví?

Ne.

4. Proč si myslíte, že počet osob omezených ve svéprávnosti není nějakým způsobem zveřejňován?

Není důvod, je důvod zveřejnit počet osob s modrýma očima ?

5. Jsou v řízení omezení ve svéprávnosti podle NOZ dostatečně uplatňována práva, která jsou obsažena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením? Prosím o zdůvodnění odpovědi.

Ano.

6. Jaké máte zkušenosti s aplikací opatrovnictví před přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (r. 2010)?

Některé osoby měly ve své péči např. deset pacientů a byla to pro ně dobrá živnost, soudy ani sociálka to nikdy moc nekontrolovaly, kontrola bývala většinou jen formální.

7. Můžete definovat oblast práva osoby omezené ve svéprávnosti na rodinný život?

Dotaz je položen nekonkrétně, není jasné, na co se ptá.

8. Jaký je Váš náhled na rodičovskou odpovědnost osoby omezené ve svéprávnosti?

Záleží na stupni postižení, a tím i omezení.

9. Jak byste z vlastního pohledu definoval(a) právní termín „omezení svéprávnosti“?

10. Považujete pravidelné přezkoumávání osoby omezené ve svéprávnosti za opodstatněné? Prosím o zdůvodnění.

V některých případech ano, ale např. u těžkých ment. defektů či jiných těžkých postižení nemůžeme očekávat žádnou pozitivní změnu, tak další přešetření jsou jen plýtvání silami a penězi.

11. Jaký je Váš pohled na podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, která se nabízí dle NOZ ? (Předběžné opatření, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.)

Souhlasím.

12. Které z podpůrných opatření (předběžné opatření, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti) je nejčastěji využíváno? A proč tomu tak podle Vás je?

13. Myslíte si, že právní institut - omezení ve svéprávnosti - je vnímán až jako nejzazší?

U veřejnosti bohužel ne, spíše je vnímán jako trest za neposlušnost. Laická veřejnost by každého, kdo se svými projevy vymyká běžné normě, nejraději zbavila svéprávnosti a někam uklidila.

14. Setkali jste se již s návrhem jiného podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat než s omezením svéprávnosti?

Ne.

15. Jaké máte zkušenosti s možným kontrolním institutem opatrovníka - Opatrovnickou radou? V případě, že žádné, jaký je Váš názor na Opatrovnickou radu?

Opět je nutno situaci posuzovat individuálně.

16. Chybí Vám v NOZ nějaké instituty/nástroj, které by pomohly k lepšímu projednání práv osob se zdravotním postižením?

17. Jaké by měly být kladeny odborné požadavky na osobu vykonávající veřejného opatrovníka?

Měl by to být alespoň průměrně inteligentní člověk, který bude mít hlavně zájem se o člověka starat.

18. Myslíte si, že je v možnostech veřejného opatrovníka při větším počtu opatrovanců dostát všem povinnostem opatrovníka dle NOZ?

Záleží na schopnostech toho opatrovníka a na jeho organizačním talentu a i empatii.

19. Je tříletá lhůta, která je stanovena NOZ k procesnímu přezkoumání svéprávnosti, dostatečná? Pokud ne, jaká lhůta by byla dostatečná? Prosím o zdůvodnění.

Opět je to individuální.

20. Myslíte si, že je dostatek soudních znalců k přezkumu svéprávnosti? Máte představu, jaké úkony musí soudní znalec učinit, než vypracuje znalecký posudek?

Bohužel mám, protože jsem soudní znalec, soudních znalců je absolutní nedostatek a vzhledem k praxi, která nyní panuje v naší justici, tak se ani nedivím, že to mladí nechtějí dělat. Je to moc práce a zodpovědnosti za peníze, za které by zedník ani nevstal.

21. Je v České republice v soudním řízení dostatečně zkoumán důvod omezení svéprávnosti, nebo je mechanicky aplikován?

Ano.

22. Myslíte si, že by proti soudnímu ustanovení veřejného opatrovníka mělo být přípustné odvolání - odmítnutí funkce? Prosím o zdůvodnění.

23. Myslíte si, že je na místě kontrolní mechanismus opatrovníka? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

Ano.

24. Myslíte si, že by byl žádoucí institut „profesionální podpůrce - opatrovník“? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

Současný stav, kdy sociální pracovníci městského úřadu dostanou přidělenou osobu zbavenou svéprávnosti, již připomíná profesionálního opatrovníka, jen s tím, že sociální pracovníci své opatrovance většinou skoro neznají, nemají čas a někdy ani zájem. Když se najednou mají o něco postarat, tak se díví, že je s tím práce a oni nemají čas to dělat. Nikdo je většinou ani nepoučí, co to obnáší být opatrovník. Stát si neví rady s tímto problémem.

25. Setkal(a) jste se ve své dosavadní praxi s člověkem, příběhem, na který nezapomenete? V případě, že ano, popište prosím obecně.

26. Je něco, co byste chtěl(a) k této problematice dodat, zviditelnit?

4.3 Veřejná opatrovnice

Třetím dotazovaným byla veřejná opatrovnice více než 60 opatrovanců - Mgr. Pavla Štrobachová, MPA, starostka města Smečno. Rozhovor se uskutečnil telefonicky. Zde jsou odpovědi:

1. Jak dlouho pracujete ve svém oboru?

„Jako starostka devátý rok“.

2. Kdy jste se v rámci své profese poprvé setkal(a) s problematikou opatrovnictví?

„Hned po nástupu do funkce v roce 2006, ale to jsme měli 2 lidi v opatrovnictví“.

3. Myslíte si, že by zveřejňování počtu osob s omezením ve svéprávnosti vedlo k větší informovanosti veřejnosti o problematice opatrovnictví?

„Nedomnívám se, že by pouhé uveřejnění počtu osob přispělo k většímu ponětí veřejnosti o této problematice. Spíše by veřejnost měla vědět, z jakého důvodu může být člověk ve svéprávnosti omezen, co to znamená pro něj a jeho okolí. Ne vždy se jedná o postižení od

narození, ale často i po úrazu či těžké nemoci člověk dospěje do stádia, kdy potřebuje na určité úkony opatrovníka".

4. Proč si myslíte, že počet osob omezených ve svéprávnosti není nějakým způsobem zveřejňován?

„Nevidím smysl v tom, zveřejňovat počty - čemu by to pomohlo? Jaký by byl přínos? Pouze počet takto postižených lidí nevystihuje důvod, proč tomu tak je".

5. Jsou v řízení omezení ve svéprávnosti podle NOZ dostatečně uplatňována práva, která jsou obsažena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením? Prosím o zdůvodnění odpovědi.

„Na tuto otázku nedokážu plnohodnotně odpovědět, protože jsem nikdy nebyla účastníkem řízení o omezení svéprávnosti".

6. Jaké máte zkušenosti s aplikací opatrovnictví před přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (r. 2010)?

„Patrně bylo všechno jednodušší. Za poslední roky neúměrně narůstá byrokracie a papírování, na všechno je třeba „papír“- aniž by to mělo nějaký praktický význam či dokonce přínos pro postižené lidi".

7. Můžete definovat oblast práva osoby omezené ve svéprávnosti na rodinný život?

„Není důvod osoby omezené ve svéprávnosti (hodnotím podle skladby svých opatrovanců) omezovat v partnerském životě. Mám několik opatrovanců, kteří bydlí v chráněném bydlení spolu s partnerem a celkem se jim daří a jsou spokojeni. Naopak – citový život je pro ně důležitý a zejména přítomnost jim blízké osoby".

8. Jaký je Váš náhled na rodičovskou odpovědnost osoby omezené ve svéprávnosti?

„Vzhledem k tomu, že jsem opatrovníkem osob převážně různého stupně mentálního onemocnění můj, názor je tento: ve velké většině případů tyto osoby už samy pocházejí z rodiny, kde je větší kumulace mentálního postižení (rodiče, sourozenci), vlastní rodičovství mentálně postižených bych dále nedoporučovala. Je to možná tvrdé, ale realistické".

9. Jak byste z vlastního pohledu definoval(a) právní termín „omezení svéprávnosti“ ?

„Netroufnu si vyjádřit jasnou definici, neboť v mém podání by se dotkla i spousta „normálních“ lidí. Tak se nezlobte“.

10. Považujete pravidelné přezkoumávání osoby omezené ve svéprávnosti za opodstatněné? Prosím o zdůvodnění.

„Jakákoliv lhůta je jeden velký nesmysl. Ten, kdo to navrhl toho ví o nemocných, postižených či jinak hendikepovaných lidech zoufale málo. Paušálně určit lhůtu přezkoumání u všech omezených ve svéprávnosti nerozlišuje ani stupeň poškození, ani individuální rozdíly. Podle mých zkušeností si troufnu tvrdit, že pokud se někdo narodí s různým mentálním poškozením od pásma debility či idiocie, s přibývajícím věkem nelze předpokládat, že se stane „normální“. Naopak. S přibývajícím věkem přibývají nemoci, komplikace atd., takže přezkoumávat 60letého nesevěprávného každé 3 roky jestli se nezlepšil“?

11. Jaký je Váš pohled na podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, která se nabízí dle NOZ? (Předběžné opatření, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.)

„K narušení schopnosti může dojít řízením osudu u každého z nás a pak je každá pomoc dobrá. Tedy i všechny typy pomoci, které jsou zákonem stanoveny“.

12. Které z podpůrných opatření (předběžné opatření, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti) je nejčastěji využíváno? A proč tomu tak podle Vás je?

„Nevím, nemám zkušenost“.

13. Myslíte si, že právní institut - omezení ve svéprávnosti - je vnímán až jako nejzazší?

„Nevím, jak je vnímán, ale jako nejzazší by měl být praktikován“.

14. Setkali jste se již s návrhem jiného podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat než s omezením svéprávnosti?

„Dosud ne“.

15. Jaké máte zkušenosti s možným kontrolním institutem opatrovníka - Opatrovnickou radou? V případě, že žádné, jaký je Váš názor na Opatrovnickou radu?

„Žádné zkušenosti nemám. Je to z praktického hlediska další uměle vytvořený institut s formální činností“.

16. Chybí Vám v NOZ nějaké instituty/nástroj, které by pomohly k lepšímu projednání práv osob se zdravotním postižením?

„Nedokážu říci“.

17. Jaké by měly být kladeny odborné požadavky na osobu vykonávající veřejného opatrovníka?

„Podle mého názoru není potřeba omezovat výkon opatrovnictví stupněm vzdělání - např. nutnost VŠ či VOŠ, dívám se na věc z pohledu opatrovníka „profesionálního“, který ale tuto činnost vykonává zdarma - takže na amatérské bázi s profesionálními nároky. Pokud dělá opatrovníka rodinný příslušník, také se po něm nepožaduje speciální školení.“

Pro veřejného opatrovníka jsou důležitá pravidelná školení, sledování změn zákonů. Za významnou považuji potřebu empatie, mravnosti a zdravého selského rozumu, poctivosti a slušného chování k opatrovanci. Z praktického hlediska je nutná orientace v sociálně – zdravotnické problematice, právu, dědických záležitostech, majetkové věci - nákupy, pojištění, provoz bytu, výlety, RHB, oblečení, příspěvky na péči, průkazky ZTP apod. Je rozdíl, zda žije opatrovanec v domácím či ústavním prostředí“.

18. Myslíte si, že je v možnostech veřejného opatrovníka při větším počtu opatrovanců dostát všem povinnostem opatrovníka dle NOZ?

„Já sama mám přes 60 opatrovanců a bez úzké spolupráce se sociálními pracovníky a dalšími lidmi ze zařízení, kde žijí, by to nešlo. Jsou velmi nápomocní a plno úkonů fakticky připravují oni. Nebylo by v mých silách vedle funkce starostky tuto činnost vykonávat bez jejich pomoci. Patrně by to bylo možné v případě veřejného opatrovníka - profesionála, který nebude ale dělat nic jiného a bude mít možnost spolupracovat s ostatními odbory např. na úřadě“.

19. Je tříletá lhůta, která je stanovena NOZ k procesnímu přezkoumání svéprávnosti, dostatečná? Pokud ne, jaká lhůta by byla dostatečná? Prosím o zdůvodnění.

„viz. odpověď otázka 10“.

20. Myslíte si, že je dostatek soudních znalců k přezkumu svéprávnosti? Máte představu, jaké úkony musí soudní znalec učinit, než vypracuje znalecký posudek?

„To je otázka na soudní znalce, neznám jejich počet, ani možnosti, ani povinnosti s přezkoumáním související“.

21. Je v České republice v soudním řízení dostatečně zkoumán důvod omezení svéprávnosti, nebo je mechanicky aplikován?

„Vše, co je nařízeno v masovém měřítku, potírá individualitu a sklouzává pouze do mechanického plnění povinnosti“.

22. Myslíte si, že by proti soudnímu ustanovení veřejného opatrovníka mělo být přípustné odvolání - odmítnutí funkce? Prosím o zdůvodnění.

„O tom nepochybuji. Možnost odvolat se proti soudnímu rozhodnutí považuji za výdobytek demokracie a toto právo by nemělo být upíráno ani veřejnému opatrovníkovi. Jsou různé důvody, proč se někdy necítí být kompetentní k různé nařízené činnosti (např. osobní zaujetí, střet zájmů apod.)“.

23. Myslíte si, že je na místě kontrolní mechanismus opatrovníka? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

„Domnívám se, že na nás jako veřejného opatrovníka kontrola funguje už nyní. Provádí ji zařízení, ve kterém opatrovanec žije, příslušný personál, který vidí, zda jsou jeho potřeby naplňovány a zejména opatrovnický soud, se kterým spolupracujeme. Ano, kontrola opatrovníků z vrstvy rodinných příslušníků či dalších by být rozhodně měla- pokud máme na mysli kontrolu výkonu opatrovníka. Ne však šikanozní, spíše bych to viděla na metodickou či praktickou pomoc. Velkou roli zde hrají i finanční prostředky opatrovance- na místě je kontrola, zda je někdo nezneužívá ve svůj prospěch, v jakých podmínkách lidé žijí apod.“.

24. Myslíte si, že by byl žádoucí institut „profesionální podpůrce - opatrovník“? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.

*„Institutu profesionálního opatrovníka fandím a myšlenku podporuji. Bohužel zatím jsou to jen myšlenky, realizace se patrně ve své funkci nedočkám. Mluví se o tom, co pamatuji...
Důvody, proč si myslím, že je to nutné, jsem myslím popsala ve všech předešlých odpovědích. Mám-li dělat opatrovníka 60 lidem, potřebuji k tomu podmínky, neboť v tom případě se jedná o množství větší než malé (slovy našich zákonodárců). Jsem toho názoru, že by člověk měl být za svou činnost ohodnocen. Něco jiného, budu-li dělat opatrovníka např. svému rodinnému příslušníkovi, dítěti apod., kde to považuji za rodinnou povinnost“.*

25. Setkal(a) jste se ve své dosavadní praxi s člověkem, příběhem, na který nezapomenete? V případě, že ano, popište prosím obecně.

26. Je něco, co byste chtěl(a) k této problematice dodat, zviditelnit?

5 DISKUZE

První okruh otázek (otázky č. 1 – 4) tvořily otázky týkající se zkušeností respondentů s daným tématem. Soudní znalkyně se v porovnání s vyšším soudním úředníkem (14 let) a veřejnou opatrovnici (9 let), věnuje problematice opatrovnictví nejdéle - 40 let. Tato okolnost ovlivnila, že za jejími odbornými znalostmi byl znát pesimismus, který pramení z nedostatečného počtu soudních znalců a tlaku na její osobu. O tom svědčí i váha vypracování znaleckého posudku. Posudek je jeden z rozhodujících prvků, které ovlivní svéprávnost posuzované osoby - a má zásadní dopad na život člověka. Respondenti shodně vyjádřili názor, že nevidí důvod ani smysl zveřejňování počtu osob s omezenou svéprávností. Vyšší soudní úředník uvedl, že v případě zájmu veřejnosti lze získat informace o počtu osob omezených ve svéprávnosti - v Centrální evidenci obyvatel. Vyšší soudní úředník a veřejná opatrovnice se shodli, že by se měly spíše zveřejňovat problémy, které plynou z opatrovnictví. Shodně se vyjadřují, že společnost by měla vědět, z jakého důvodu může být člověk ve svéprávnosti omezen, co to znamená pro něj a jeho okolí.

Druhý okruh (otázky č. 5 – 9) obsahoval otázky související s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením. Soudní znalkyně a vyšší soudní úředník vyjádřili názor, že v řízení omezení ve svéprávnosti jsou po přijetí Úmluvy dostatečně zohledněna práva osob se zdravotním postižením. Veřejná opatrovnice nedokázala odpovědět, při více než 60 opatrovancích nebyla nikdy účastna řízení o omezení ve svéprávnosti. O jmenování do funkce je písemně vyrozuměna. Dva respondenti vyslovili shodně svůj názor na rodičovskou odpovědnost - osoby omezené ve svéprávnosti - a to s ohledem na zájmy dítěte a stupeň postižení rodiče. Veřejná opatrovnice vyjádřila kritický názor, který je ovlivněn praktikující péčí o 60 opatrovanců, na rodičovství mentálně postižených. Názory respondentů se na rodičovskou odpovědnost rozcházejí, tak jako pohled společnosti. Názor vyššího soudního úředníka na právo osoby s omezením na rodinný život - zakotvené v Úmluvě - nelze nějak vynutit, záleží jen na rodině, zda umožní toto právo vykonávat. Podle názoru veřejné opatrovnice je citový život pro osoby s omezením důležitý, stejně tak jako přítomnost blízké osoby. Znalkyně na tuto otázku neodpověděla. Pohled Úmluvy na právo rodinného života osoby s omezením je jednoznačný. Žel realita ale souvisí s možnostmi rodiny, a ty se mnohdy s Úmluvou rozcházejí. Jedna z nejvýznamnějších změn NOZ se týkala svéprávnosti. Pouze vyšší soudní úředník ze svého pohledu jasněji definoval právní termín „omezení svéprávnosti“. Znalkyně na tuto otázku neodpověděla a veřejná opatrovnice měla několik definic, které končily ale..., a z tohoto důvodu se blíže nevyjádřila.

Třetí okruh (otázky č. 10 – 16) otázek se týkal samotného zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Shoda mezi respondenty byla v otázce pravidelného přezkumu osob omezených ve svéprávnosti. Mgr. Hoff pravidelný přezkum opatrovanců považuje za stresující. Přezkum u těžkých mentálních a jiných těžkých postižení, kdy nelze očekávat žádnou pozitivní změnu, shledává znalkyně za plýtvání silami a penězi. Veřejná opatrovnice se kriticky vyjádřila o „paušálně“ určené lhůtě přezkumu u všech omezených ve svéprávnosti - bez rozdílů různých stupňů poškození. Dále sdělila, že mechanickým plněním povinností se potírá individualita a z těchto důvodů pravidelný přezkum považuje za nesmysl. Respondenti se k institutům NOZ - podpůrným opatřením při narušení schopnosti zletilého právně jednat - vyjádřili shodně. Prostřednictvím těchto nových institutů se mohou osoby bez omezení ve svéprávnosti spolurozhodovat o svém životě. Mgr. Hoff vnímá jako problém aplikování těchto podpůrných opatření na osoby, které nejsou schopné projevit svou vůli. K otázkám, které se dotýkaly aplikace nových institutů v praxi, se znalkyně nevyjádřila. Veřejná opatrovnice, i přes počet více než 60 opatrovanců, nemá s novými instituty v praxi zkušenost. Vyšší soudní úředník sdělil, že nejvíce je aktuálně aplikován návrh na zastoupení členem domácnosti, jehož prostřednictvím řeší jeden Domov pro seniory zmocnění podpisu příslušných dohod o pobytu klientů v jejich zařízení. K institutu Opatrovnická rada shodně všichni respondenti sdělili, že se s ním ve své praxi zatím nesešli. Mgr. Štrobachová a Mgr. Hoff kriticky vyjádřili svůj názor na institut Opatrovnická rada - považují jej za nadbytečný, uměle vytvořený, s formální činností. Vyjádření je podloženo poznatkem z praxe - problém je nalézt jednu fyzickou osobu pro výkon opatrovnictví, natož další osoby, které by se podílely na výkonu Opatrovnické rady.

Čtvrtý okruh (otázky č. 17 – 23) obsahoval otázky na téma související s českým procesním právem. Dotazovaní zhodnotili funkčnost veřejného opatrovnictví při větším počtu opatrovanců - shodně uvedli, že za klíčové považují zejména spolupráci se sociálními pracovníky, organizační talent veřejného opatrovníka a v neposlední řadě, zda je funkce veřejného opatrovníka jedinou funkcí, kterou se daná osoba zabývá. Dále také záleží na množství opatrovanců a na rozsahu jejich omezení. Kriticky se vyjádřila veřejná opatrovnice více než 60 opatrovanců, která je souběžně i starostkou města Smečno. Ve spojitosti těchto dvou funkcí - přičemž činnost veřejné opatrovnice není finančně ohodnocena - je její osoba vystavena tlaku. Shoda mezi dotazovanými Mgr. Hoffem a Mgr. Štrobachovou byla v pohledu na odborné požadavky na osobu veřejného opatrovníka - mezioborovost. Dále za významné považují empatii, mravnost, poctivost, slušné chování k opatrovanci. Mgr. Hoff, absolvent sociální pedagogiky, konstatoval, že toto vzdělání by se jevilo jako vhodné pro výkon funkce veřejného opatrovníka. Dva dotazovaní se vyjádřili shodně k počtu znalců k přezkumu osob

omezených ve svéprávnosti. Vyjádření vyššího soudního úředníka vyplynulo z praxe, že s účinností NOZ je jejich počet nedostatečný. Což je důsledek nutnosti projednat všechny případy z minulých desetiletí a následného pravidelného legislativně zakotveného přezkumu. Znalkyně vyjádřila obdobný názor a zdůraznila zodpovědnost znaleckého posudku a jeho nedostatečné ohodnocení. Veřejná opatrovnice - nezná počet, možnosti a ani povinnosti znalců. K odmítnutí funkce veřejného opatrovníka uvedl vyšší soudní úředník - odvolání je možné, ale nemůže být úspěšné z důvodu, že existuje rodina, avšak opatrovnictví nechce vykonávat. Z kritického vyjádření veřejné opatrovnice vyplynulo, že odvolání by nemělo být upíráno ani veřejnému opatrovníkovi např. z důvodu střetu zájmů, osobního zaujetí. Shodný názor na kontrolu opatrovníka vyjádřili všichni dotazovaní. Za hlavní důvod kontroly shledávají finanční prostředky - zda nejsou zneužívány v neprospěch opatrovance.

Poslední část rozhovoru (otázky č. 24 – 26) poskytla prostor k vyjádření se k navrhované funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce a případnému doplňujícímu vyjádření. Dva respondenti vidí úlohu profesionálního opatrovníka - podpůrce hlavně tam, kde opatrovanec nemá žádného příbuzného a žádnou blízkou osobu. Dva respondenti vyjádřili kritický názor na zřízení funkce profesionálního opatrovníka. Veřejná opatrovnice - více než 60 opatrovanců - která je i souběžně starostkou města Smečno, myšlenku profesionálního opatrovníka podporuje. Na základě vlastních poznatků ale zůstává skeptická. Vyšší soudní úředník v závěru vyjádřil kritický názor na absenci údaje o omezení svéprávnosti v občanském průkaze. Absence tohoto údaje v občanském průkaze ohrožuje oblast opatrovancových financí. Tento názor vyplývá z jeho působení na opatrovnickém oddělení Městského soudu v Brně, které trvá 14 let.

ZÁVĚR

Na počátku zpracovávání bakalářské práce na téma „Opatrovnictví dospělých v kontextu sociální pedagogiky“ se téma svým obsahem zdálo hlavně otázkou práva. Při průběžném zpracovávání teoretické a empirické části jsem došla k poznatku, že téma je mezioborové. Při aplikaci a hájení práv osob se zdravotním postižením, jak je dáno Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, je potřebné více vědních oborů - právo, sociální práce, sociální i speciální pedagogika, psychiatrie, psychologie, sociologie. Základní myšlenka života osob se zdravotním postižením je sociální začleňování. A to je i základní idea sociální pedagogiky. Prostřednictvím absolventa sociální pedagogiky by mohl být z obou pohledů tento úmysl naplněn. Sociální pedagogika se podle Poláčkové zaměřuje na každodenní život jedince jako sociokulturní osobnosti, rozvíjí odpovědnost jedince za vlastní rozhodnutí a vede k hledání vlastních životních cest. Tato definice potvrzuje, že studium oboru sociální pedagogiky by mohlo být vhodným odborným předpokladem pro funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce. Tento názor je podložen teoretickou částí - 3. kapitolou a je potvrzen i v praktické části. Tímto byl naplněn *jeden z dílčích cílů práce*, který měl zjistit využití sociálních pedagogů ve funkci profesionálního opatrovníka - podpůrce.

Hlavním cílem práce bylo poukázat na klíčová témata a rozebrat součinnost soudů, znalců a veřejných opatrovníků při aplikaci právních institutů, které upravují opatrovnictví z pohledu teorie a praxe. Česká republika jako smluvní strana Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením musela přijmout opatření, která zaručí osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv, a podporuje jejich zařazení do života společnosti. Při zpracovávání teoretické části a vyhodnocení praktické části vyplynula klíčová témata, která se týkají opatrovnictví dospělých.

Nejvýznamnější změna - od 1. 1. 2014 lze osobu pouze omezit, ne zbavit svéprávnosti. Soud musí v řízení o přezkumu svéprávnosti přezkoumat všechny případy z minulých desetiletí. Následně osoby s omezením na svéprávnosti přezkoumávat pravidelně po třech letech. Právně zakotvený přezkum poukázal na absolutní nedostatek znalců. S přezkumem souvisí zpracování znaleckého posudku, tzn. na každou osobu z celkové ho počtu 36 436 osob omezených ve svéprávnosti. V oboru zdravotnictví v odvětví psychiatrie je v České republice 467 znalců. Tlak na znalce se promítl i ve spolupráci se znalkyní při zpracování praktické části. Tento teoretický poznatek byl potvrzen i v praktické části

vyšším soudním úředníkem opatrovnického oddělení a znalkyní. Z rozhovorů vyplynulo, že pravidelné přezkoumávání je nadbytečné, a to zvláště např. u těžkých mentálních defektů či jiných těžkých postižení, kdy nelze očekávat žádnou pozitivní změnu. Samotné opakované zkoumání znalcem a zhlédnutí soudem v mnoha případech opatrovance stresuje a neprospívá jim. Pravidelný celoplošný přezkum osob s omezením ve svéprávnosti je z pohledu dotazovaných nadbytečný a sklouzává do mechanického plnění a považují jej za plýtváním sil a penězi.

Dalším klíčovým tématem opatrovnictví je funkce veřejného opatrovníka v menších městech/obcích - obzvláště tam, kde je ve vedení města/obce malý počet osob, nedisponují sociálním oddělením, sociálními pracovníky a na území se nachází sociální služba - zařízení, ve kterém jsou ubytovány osoby s omezením. V případě, kdy se těmto osobám nepodaří zajistit opatrovníka - fyzickou osobu, stává se veřejným opatrovníkem město/obec. Právě vlivem těchto vyjmenovaných okolností v praxi nastávají těžko uvěřitelné situace. Jak vyplynulo z rozhovoru s veřejnou opatrovnici, současně i starostkou města Smečno - bez možnosti odvolání/odmítnutí funkce veřejné opatrovnice - je opatrovnici více než 60 opatrovanců. Měla by být přípustná možnost odmítnutí funkce veřejného opatrovníka např. při střetu zájmů, osobním zaujetí. Povinnosti tato veřejná opatrovnice zvládá plnit pouze úzkou spoluprací se sociálními pracovníky a dalšími lidmi ze zařízení, kde opatrovanci žijí. Řešení těchto situací by se naskytlo zřízením funkce profesionální opatrovník - podpůrce. Tím vyvstávají zásadní otázky - kdo by tuto činnost hradil, jaké by měly být požadavky na vzdělání při označení profesionální?

Novelizací občanského zákoníku se do povědomí odborné veřejnosti dostaly nové právní instituty - podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Tyto nové právní instituty otevřely prostor dalšímu klíčovému tématu. Domnívám se, že samotná odborná veřejnost (podloženo v odpovědích znalkyně a veřejná opatrovnice) nemá bližší povědomí o podpůrných opatřeních. Co teprve laická veřejnost? Právě prostřednictvím těchto nových právních institutů lze umožnit v některých případech osob se zdravotním postižením zůstat svéprávnými a spolurozhodovat o svém životě.

Co se týká součinnosti soudů, znalců a veřejných opatrovníků při aplikaci právních institutů, které upravují opatrovnictví, vyplynulo jak z teoretické tak praktické části, že součinnosti se nedostává veřejným opatrovníkům. Nejsou účastníky soudního jednání, písemně jsou vyrozuměni o jmenování do funkce veřejného opatrovníka. Z pohledu „soukromého“ opatrovníka mi přijde nepřírozené nemít možnost být osloven předem před

ustanovením do funkce, nemít možnost vyslovit souhlas s funkcí. Domnívám se, že by tuto možnost měli mít všichni opatrovníci bez rozdílu, veřejný nebo soukromý.

Druhý dílčí cíl této práce tak, jak byl stanoven, se podařilo naplnit. V teoretické části byl proveden rozbor nových podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Rozbor podpůrných opatření byl proveden zejména v 2. kapitole této práce. Tato podpůrná opatření korespondují s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením. Z rozhovorů vyplynulo, že tyto instituty jsou prozatím pomíjeny a stále se více užívá omezení osob ve svéprávnosti. Všechny vytyčené cíle, které jsou popsány v úvodu této práce, byly důkladně rozebrány a následně vyhodnoceny a splněny.

V současné době je veřejnost účastníkem změn a nových postojů k osobám se zdravotním postižením. Společnost by měla podporovat důstojnost člověka a hodnotu lidství s přihlédnutím k jeho individuálním potřebám. Témata a otázky, které vyplynuly při zpracování závěrečné práce, jsou i součástí připravované novelizace zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákona o veřejném opatrovnictví. Čas a praxe ukáží, věřím, že pozitivní, důsledky těchto změn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie :

- 1) BALÍK, S., BALÍK, S. ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*, 2. rozš. vyd. Plzeň, 2007, s. 221, ISBN 978-80-7380-021-5.
- 2) BAUDIŠ, P., LIBIGER, J., *Psychiatrie a etika*, 1. vyd. Praha: Galén, c2002, 156 s. ISBN 80-7262-104-1.
- 3) BENDL, S., *Nárys sociální pedagogiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014, s. 11, 12, 17, ISBN 978-80-7290-668-0.
- 4) BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ L., *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. Olomouc: ANAG, 2013.
- 5) ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M., (hlavní zpracovatelé), 2011. *Návrh občanského zákoník*, [online] 2011 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: http://www.cak.cz/files/550/OZ-konsolidovan_verze.pdf
- 6) HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 41, 61, 63, 167, ISBN 978-80-262-0219-6.
- 7) HOFERKOVÁ, S., KALIBOVÁ, P., PELCÁK, S., *Perspektivy sociální pedagogiky v 21. století: konference pořádaná na počest významného životního jubilea prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc. : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové ve dnech 4. a 5. října 2013*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s 51, ISBN 978-80-7435-407-6.
- 8) JURÍČKOVÁ, L., IVANOVÁ, K., FILKA, J., *Opatrovnictví osob s duševní poruchou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 20, 21, 22, 25, 27, 29, 109, 125, 126, ISBN 978-80-247-4786-6.
- 9) KREJČÍ, P., KNOBLOCHOVÁ, V., *Nový občanský zákoník s komentářem*. Praha: Dashöfer, 2013-. ISSN 1805-9589.
- 10) LATIMIER, C., *Deinstucionalizace a opatrovnictví aneb podpora pro život v komunitě, Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice*, 2014
- 11) LAVICKÝ, P., *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013-, 6 sv. ISBN 978-80-7400-529-9.
- 12) MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 17, 47, 48, 56, 135, 139, 140, 142, 145, 224, ISBN 978-80-7201-801-7.
- 13) MELZER, F., *Občanský zákoník: velký komentář*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2013-, sv. ISBN 978-80-87576-73-1.
- 14) MICHALÍK, J., *Právo, společnost a zdravotně postižení*, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 67, 78, ISBN: 9788024435336
- 13) PAVLOVSKÝ, P., *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2.
- 15) POTMĚŠILOVÁ, P., *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 10, 15, 16, 25, 26, ISBN 978-80-244-3831-3.

16) PROCHÁZKA, M., *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. ISBN 978-80-247-3470-5.

17) SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a Jana SVEJKOVSKÁ. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, xiv, 792 s. ISBN 978-80-7400-423-0

Internetové zdroje :

18) *Vláda České republiky*, [online] [cit. 2015-03-02],
Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>.

19) *Římské právo*, [online] [cit. 2015-03-02],
Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1497>.

20) *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*. [online] [cit. 2015-03-02],
Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10775/umluva_info_160511.pdf.

21) *Wikipedia: volná encyklopedie*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Amluva_OSN_o_pr%C3%A1vech_osob_se_zdravotn%C3%ADm_posti%C5%BEen%C3%ADm

22) *Kvalita v praxi*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/>.

23) *Zdravotnické právo*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.zdravotnicke-pravo.cz/0033-zmena-v-soudnich-rizenich-o-vysloveni-pripustnosti-prevzeti-nebo-drzeni-v-ustavu-zdravotnicke-pece>.

24) *Ministerstvo vnitra ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z:
<http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx>.

25) *Ministerstvo vnitra ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>.

26) *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z:
<http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>.

27) *Ústavní soud ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné: <http://www.usoud.cz/>.

28) *Nejvyšší správní soud*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>.

29) *Notářská komora ČR* [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: <http://www.nkcr.cz/index.php>.

30) *Ministerstvo spravedlnosti ČR*, [online] [cit. 2015-03-02], Dostupné z:
<http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>.

31) *Aplikace práva* [online časopis] [cit. 2015-03-02], Dostupné z: www.aplikaceprava.cz.

32) *JUDr. Miroslava Hušťáková* [online] [cit. 2015-03-02] Dostupné z:
http://miroslavahustakova.cz/index.php?page=answer_20&lang=GER.

- 33) *Deník.cz*. [online časopis] [cit.2015-03-02], Dostupné z:
http://www.denik.cz/z_domova/pravni-vybor-prerusil-debatu-o-zapisu-svepravnosti-dopruckazu-20150129.html.
- 34) *Svaz měst a obcí ČR*, [online] [cit.2015-03-02], Dostupné z:
<http://www.smocr.cz/cz/nase-akce/jine/konference-obce-a-verejne-opatrovnictvi.aspx>.
- 35) *Vláda České republiky*, [online] [cit.2015-03-02], *Národní program reforem České republiky 2013. Růst-Konkurenceschopnost-prosperita*, Dostupné z http://www.vlada.cz/asset/evropske-zalezitosti/dokumenty/NRP_2013_fin_1.pdf.
- 36) *Sbírka mezinárodních smluv*[online] [cit.2015-03-02], Dostupné z:
<http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>

Zákony:

- 37) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- 38) Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- 39) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- 40) Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Seznam otázek položených vyššímu soudnímu úředníkovi, soudní znalkyni,
veřejné opatrovnici.

PŘÍLOHA P I: SEZNAM OTÁZEK POLOŽENÝCH VYŠŠÍMU SOUDNÍMU ÚŘEDNÍKOVI, SOUDNÍ ZNALKYNI, VEŘEJNÉ OPATROVNÍCI.

1. Jak dlouho pracujete ve svém oboru?
2. Kdy jste se v rámci své profese poprvé setkal(a) s problematikou opatrovnictví?
3. Myslíte si, že by zveřejňování počtu osob s omezením ve svéprávnosti vedlo k větší informovanosti veřejnosti o problematice opatrovnictví?
4. Proč si myslíte, že počet osob omezených ve svéprávnosti není nějakým způsobem zveřejňován?
5. Jsou v řízení omezení ve svéprávnosti podle NOZ dostatečně uplatňována práva, která jsou obsažena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením? Prosím o zdůvodnění odpovědi.
6. Jaké máte zkušenosti s aplikací opatrovnictví před přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (r. 2010)?
7. Můžete definovat oblast práva osoby omezené ve svéprávnosti na rodinný život?
8. Jaký je Váš náhled na rodičovskou odpovědnost osoby omezené ve svéprávnosti?
9. Jak byste z vlastního pohledu definoval(a) právní termín „omezení svéprávnosti“ ?
10. Považujete pravidelné přezkoumávání osoby omezené ve svéprávnosti za opodstatněné? Prosím o zdůvodnění.
11. Jaký je Váš pohled na podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, která se nabízí dle NOZ? (Předběžné opatření, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.)
12. Které z podpůrných opatření (předběžné opatření, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti) je nejčastěji využíváno? A proč tomu tak podle Vás je?
13. Myslíte si, že právní institut - omezení ve svéprávnosti - je vnímán až jako nejzazší?
14. Setkali jste se již s návrhem jiného podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat než s omezením svéprávnosti?
15. Jaké máte zkušenosti s možným kontrolním institutem opatrovníka - Opatrovnickou radou? V případě, že žádné, jaký je Váš názor na Opatrovnickou radu?
16. Chybí Vám v NOZ nějaké instituty/nástroj, které by pomohly k lepšímu projednání práv osob se zdravotním postižením?

17. Jaké by měly být kladeny odborné požadavky na osobu vykonávající veřejného opatrovníka?
18. Myslíte si, že je v možnostech veřejného opatrovníka při větším počtu opatrovanců dostát všem povinnostem opatrovníka dle NOZ?
19. Je tříletá lhůta, která je stanovena NOZ k procesnímu přezkoumání svéprávnosti, dostatečná? Pokud ne, jaká lhůta by byla dostatečná? Prosím o zdůvodnění.
20. Myslíte si, že je dostatek soudních znalců k přezkumu svéprávnosti? Máte představu, jaké úkony musí soudní znalec učinit, než vypracuje znalecký posudek?
21. Je v České republice v soudním řízení dostatečně zkoumán důvod omezení svéprávnosti, nebo je mechanicky aplikován?
22. Myslíte si, že by proti soudnímu ustanovení veřejného opatrovníka mělo být přípustné odvolání - odmítnutí funkce? Prosím o zdůvodnění.
23. Myslíte si, že je na místě kontrolní mechanismus opatrovníka? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.
24. Myslíte si, že by byl žádoucí institut „profesionální podpůrce - opatrovník"? V případě kladné i záporné odpovědi prosím o zdůvodnění.
25. Setkal(a) jste se ve své dosavadní praxi s člověkem, příběhem, na který nezapomenete? V případě, že ano, popište prosím obecně.
26. Je něco, co byste chtěl(a) k této problematice dodat, zviditelnit?